

১০০
AID

এক অক্ষীয়া নাট-মালা

[প্রথম ভাগ]

বচোতা—

অধ্যাপক শ্রীহরিচন্দ্র ভট্টাচার্য্য এম্.-এ

সেরাকুটীর

শুক্রেস্বৰ, গুৱাহাটী

দাম খনে ১৫০ (এটকা বাৰ অনা) মাথোন ।

প্রকাশক—

শ্রীশ্রীশঙ্কৰদেৱ লাইব্ৰেৰী,
গুৱাহাটী।

প্রথম সংস্কৰণ

জানুৱাৰী, ১৯৫৫ চন।

মূল পোতা পোতা ঠাই—

সেৱা কুটীৰ, শুক্ৰেশ্বৰ, গুৱাহাটী।

শ্রীশ্রীশঙ্কৰদেৱ লাইব্ৰেৰী, পানবাজাৰ, গুৱাহাটী।

With the author's
Compliments to Prof. R. Hazari
Hazaribagh
15/5/55

আগকথা

এক অক্ষীয়া নাট আমাৰ সাহিত্যৰ এটা সুকীয়া
সম্পদ : ইয়াত থকা 'শত্ৰু সন্তাষণ' নামৰ নাটখনিৰ বিষয়টো
বিদেশী গল্পৰ পৰা ধাৰ কৰা ; বাকীবোৰ লিখকৰ সম্পূৰ্ণ
মনে-সজা। সত্ত্বেহে ছখন নাট একেলগ কৰি প্ৰথম ভাগ ৰূপে
প্ৰকাশ কৰা হ'ল। ইয়াৰ দুই এখন আগতে কোনো
কোনো ঠাইত প্ৰকাশ হৈও গৈছে আৰু তাক যথাস্থানত
উল্লেখ কৰা হৈছে। এনে বিধৰ নাট আৰু কেইখনমান
ভাগ ভাগ কৈ প্ৰকাশ কৰিবৰ আমাৰ মানস আছে। বচনাৰ
ভাল-বেয়া বিবেচনাৰ ভাৱ জনা লোকৰ ওচৰত থাপি আমি
জনাই নজনাই ইয়াক প্ৰকাশ কৰিলো মাথোঁ।

বিনয়াৱনত,

গুৱাহাটী
২৫।১।৫৫

}

শ্রীহৰিচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য

সূচী

নাট	[গহীন ভাবব]		
১। শক্তির সাধক মই	১
২। বন্তি	৮
৩। শত্রু-সম্ভাষণ	১৬
	[লঘু ভাবব]		
৪। সত্যং ব্রহ্ম	২৬
৫। দিল্‌পিয়াবা	৫১
৬। আজিলৈ ইমানতে	৫৭

শক্তির সাধক মই

[বাপেক ভূধবে হা-হুমুনিয়া ছাবি কান্ধত জোলোঙা লৈ বহিছে আৰু ঈশ্বৰৰ নাম লৈছে; ওচৰতে হলধৰে চাই চাই মিচিকিয়াই হাঁহি মাৰি থিয় দি আছে।]

ভূধব—উঃ উঃ! বাম বাম! হৰি হৰি!! কি বিপদ! কেউপিনে হাহাকাৰ, কেউপিনে বিপদ!

এই বিপদৰ পৰা মোক উদ্ধাৰ কৰাহি ঈশ্বৰ।

“ইবাৰ কৰুণাময় হবে কমলাপতি

মোক বন্ধা কৰা নাৰায়ণ।”

হলধব—বিপদৰ পৰা উদ্ধাৰ পাবলৈ এইদৰে আমি ঈশ্বৰক মাতি হাত সঁজি বহি থাকিলেই হবনে পিতা?

ভূধব—ভগৱন্তৰ কৃপা হলে সকলো হব বাছা। কৰুণাময় ভগৱানে আমাক এই মহা সঙ্কটৰ পৰা উদ্ধাৰ নকৰিলে আৰু কৰোঁতা আছে কোন?

হলধব—মোক কিন্তু ভগৱন্তই বিপদৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিব নালাগে পিতা। মই নিজৰ বিপদৰ পৰা নিজে উদ্ধাৰ হম।

ভূধব—অজ্ঞান, মূৰ্খ, এনে কথা জনাই আৰু মুখত উচ্চাৰণ নকৰ যেন।

হল—পিতা, মই জানো, মোৰ জ্ঞান আছে, বুদ্ধি আছে; ইচ্ছা কৰিলে মই এই বিপদৰ পৰা নিজে উদ্ধাৰ হব পাৰিম। মই জানো, অন্তৰ পুত্ৰ মই।

ভূধব—অমৃতৰ পুত্ৰ! তাৰ মানে?

হল—উপনিষদত পঢ়া মনত আছে—“শৃংখল বিধে অমৃতস্য পুত্ৰাঃ...”

অমৃতৰ কৰো প্ৰতিফল—

জন্মিলেও মানৱ বংশত, অমৃত-সন্তান মই

আছে মোৰ শব্দৰত অংশ দেৱতাৰ।

ভূধব—কি ক’লি, কি ক’লি হলধব!

হল—উদ্ধাৰিম নিজে মই এই সঙ্কটত

নিজৰ বংশক আৰু ইষ্ট মিত্ৰজন

শক্তি মাথো লাগে মোক ঈশ্বৰ প্ৰভুৰ;

নিজে মই পাব হম বিপদ-মাগৰ।

বাহুবল, বুদ্ধিবল, মনৰ বলেৰে।

ভূধব—“গোপীনাথ গোৱিন্দ বাম কৃষ্ণ হৰি

ভজোহো তোমাৰ পদ কমলত ধৰি।

ভজো গোৱিন্দ তোমাৰ পায়।

মোক নছাৰিবা সেৱক দায়।”

হলধব—গোৱাঁ গোৱা পিতা, আৰু গোৱাঁ,

কিন্তু মই? পুতলা-সদৃশ হৈ আৰাধি দেৱতা

নোৱাৰিম বব মনে মনে।

শক্তিৰ সাধক মই;

বৰ্ত্তমান জীৱনৰ আদি আশ্ৰমত

লাগে মোক দেহবল, লাগে মোক বুদ্ধিবল,

আৰু লাগে মনোবল সৰ্বাঙ্গ-সুন্দৰ।

ভূধব—নাস্তিক নহবি হলধব। ঈশ্বৰত বিশ্বাস ৰাখিবি।

হল—ঈশ্বৰত আছে মোৰ সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস;

কিন্তু, যত্নৰে নহওঁ মই কাৰো অধীনত
হওক ঈশ্বৰ সিটো;

চালক নালাগে কাকো মোৰ ওপৰত।

নিজেই সাধিম মই নিজৰ কৰম,

শক্তি মাথো লাগে ঈশ্বৰ

বীৰ বংশধৰ মই অসম মাতৃৰ

বীৰ-বীৰ্য্য বয় মোৰ শিৰাই শিৰাই,

ধৰ্মনীত উঠে বক্ত-চল।

জন্ম মোৰ বাণৰ দেশত,

তপস্যাত তুষ্ট হৈ যাব

সদাশিৱে নিজে আহি গোঁৰী সমন্বিতে

যাচিছিল নিজমুখে দশশত ভুজ,

কৰিছিল আৰু তেওঁৰ পুত্ৰত্ৰ প্ৰদান,

কৰিছিল ধন্য মোৰ অসম প্ৰদেশ!

সুৰবো আজিও মই কন্দলিৰ নাম

অনন্ত মাধৱ আৰু ৰুদ্ৰ কন্দলিৰ

সুৰবো আজিও মই শঙ্কৰ-মাধৱ

ৰামসৰস্বতী আৰু কৰি শুভংকৰ।

লাগে মোক সাহিত্য-প্ৰতিভা

লাগে মোক বীৰত্ব মহিমা।

ভূধব—এই সকলোৰে গৰাকী ঈশ্বৰ;

ঈশ্বৰক আৰাধনা কৰ হলধব।

হলধব—আকৌ সেই ঈশ্বৰ, ঈশ্বৰ।

নালাগে ঈশ্বৰ মোক বিপদ-বাৰণ,

লাগে কিন্তু শক্তি ঈশ্বৰ
সহল নহওঁ মই প্ৰভুৰ কাৰ্য্য
নিজে মই সাধিম সকলো।
অসীমৰ শক্তি লৈ সসীম দেহত
অপিন্ন জীৱন কিম্বা গুচাম পিয়াহ।
আতৰাম দুখ-দৈন্য দীন-জনতাৰ,
পোহৰাম স্নান মুখ অসম মাতৃৰ।
নোশোভে মনত মোৰ সবগী দেৱতা
হিয়াত মোৰ নাই ঠাই বৈকুণ্ঠ ধামৰ।

[স্তব ধৰি গায়]

ভূধৰ—“অথিৰ জীৱন ধন, যৌৱন সকল
কমল পত্ৰ নীৰ, বৈচন চঞ্চল ॥
জানিয়া ভজিয়া মন, ইসৰ তেজিয়া।
সংসাৰ সাগৰে মন নমৰ মজিয়া ॥”

হলধৰ—মাটিৰ মানুহ মই।

মাটিতেই সাজি ল'ম সোণৰ কাৰেং,
মাটিতেই সাজি ল'ম দেৱতা মন্দিৰ;
মাটিলৈকে নমুৱাম আছে যত নানে
দেৱতা গন্ধৰ্ব আৰু দিব্য অপেশ্বৰী।
ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ, ভক্ত পাৰিষদ।
মৰততে পতি লৈ ইন্দ্ৰৰ উদ্যান
ফুলাম স্বৰ্গীয় ফুল দেৱ-পৰিজাত
অগৰু চন্দন আৰু দিব্য কল্পতৰু।
গোপন বহস্য ভেদি সবগ ধামৰ

প্ৰকাশিম জগতত এটি এটিকৈ
উদ্ভাসিত হ'ব মন নব-সমাজৰ।
বোকাৰ ফুলাম আনি সৌ সবগৰ
ইন্দ্ৰ কাননৰ দিব্য পাৰিজাত ফুল।
সৌন্দৰ্য্যেৰে ওপচাম খাল-গেৰেকণি
দিশে দিশে বিধে বিধে কপে-বসে গন্ধে
বিৰিঙিৰ সবগৰ স্তবমা জেউতি।

ভূধৰ—(স্তব ধৰি গাই) “পৰম পুৰুষ শিৱ সনাতন
অনন্ত অচ্যুত নিত্য নিৰঞ্জন।
ৰাম নিৰঞ্জন ও ৰাম নিৰঞ্জন
নিৰাকাৰ হৰি হে ৰাম।”

হলধৰ—জানো, নিত্য নিৰঞ্জন তেওঁ, নিত্য নিৰাকাৰ,
কপ নাই ঈশ্বৰ প্ৰভুৰ।

কিন্তু, অকপৰ কপ দি মাটিৰ কোলাত
পলুৱাম অন্তৰৰ সৌন্দৰ্য্য-পিয়াহ।
বিৰাটৰ শক্তি থাপি ক্ষুদ্ৰ অন্তৰত
দেখুৱাম জগতক মাঠে মূৰ্তি।
মায়াজাল আঁতৰাই মানৱী মনত
থাপিম বাস্তৱ চিত বমক্ জমক্
জাগ্ৰত জীৱন্ত মূৰ্তি সপোনপুৰীৰ;
আঁতৰিব তদ্ভা-ভাৱ জড়তা ভীৰতা।

ভূধৰ—“হৰি সত্য নিত্য ভগৱন্ত
নাহি পূৰ্বাপৰ আদি অন্ত
তাহান চৰিত্ৰ পৰম আনন্দ বস।

তাক তাৰ মন দুৰাশয় শতেক বিষয় বিবময়
তাকে আশা কৰি সংসাৰে মজি মৰম।”

হলধৰ—আক গোঁৱা পিতা, আক গোঁৱা।

জানো মই, হৰি সত্য,
বিষয় বিষধৰ বিবে জৰাজৰ।
তথাপি, সংসাৰতে মজিম মই,
মজি মজি থহি জহি সংসাৰৰ সতে
কৰি যাম নিজ কাম বাখি যাম নাম;
বিবময় বিষয় যিটো অতি দুৰাশয়;
তাতে মই পাতি ল'ম অমৃত আশয়
বিবময় বিষধৰ বিষৰ ফণাত
বিৰিঙাম নিজে মই আনন্দ-অমৃত,
মৰততে লাভ হব সবগ অমিয়া।
মৰততে লাভ হব অমৰ লগৰী।
বাগ্‌দেৱী হব মোৰ কণ্ঠ-আভৰণ
ব্রহ্মা হব সৃষ্টিৰ সহায়।
নৱ অৱদান লৈ নৱ-উলাহেৰে
ধৰাত বোৱাম মই ব্রহ্মানন্দবস।
দেহ মন শুদ্ধ হব, জাগিব আতমা।
[বাপেক থিয় হৈ হলধৰৰ পিনে থব লাগি চায়]
বিষ্ণুক সহায় লৈসকলো কামতে
সাৱধানে সযতনে অতি সংগোপনে
বাখিম যতনে মোৰ নিত্য নৱ সৃষ্টি।
কদ্ৰমূৰ্ত্তি ধৰি মই কদ্ৰ সাহায্যত

আঁতৰাম পাপ-তাপ নীচতা-জড়তা,
বন্ধন পীড়ন দুখ লাঞ্ছনা গঞ্জনা।

ভূধৰ—বুজিলো এতিয়া নাস্তিক নহব তই! ধন্য বাছা, ধন্য তোৰ
মন, ধন্য তোৰ উন্নত বাসনা! সঁচাই অমৃত সন্তান তই,
অমৃত সন্তান নৰ! আশীৰ্বাদ কৰো বাছা, আগুৱাব পাৰ
যেন কৰ্ত্তব্য পথত! হব যেন পাৰ নিতে শক্তিৰ সাধক!
[হলধৰে ভূধৰৰ ভৰিত সেৱা কৰে] [পট পৰে]*

* ১৮৭৩ শকৰ প্ৰথম সংখ্যা 'পাৰিজাত'ত প্ৰকাশিত।

বস্তি

[উদ্ভানব ভিতৰত দুজন গৃহস্থ পূজা কৰি বহি আছে; দুয়োৰে হাতত ধূপ-ধূনা, বস্তি, কুল-তুলসী আদি। ঘণ্টা, ডবা আদি বাজ বাজি আছিল। হঠাতে সকলো বন্ধ হৈ গল। দুয়োজন গৃহস্থ উচপ্ খাই উঠাৰ দৰে হৈ পৰিল।]

১ম গৃহস্থ—ইকি! অকস্মাতে বন্ধ হল দেৱবাচ যত,
শঙ্খ, ঘণ্টা, ডবা, কাঁহ সকলো নিস্তব্ধ।
আচৰিত! আচৰিত! অতি আচৰিত!!
আক ইকি! কোন! কোন ইটো!!
কোনে দিয়ে বাধা মোৰ দেৱী অৰ্চনাত!
হঠাতেই কোন আহি ঘটালে বিভ্রাট!
চিমিক্ চামাক্ হল বস্তিৰ শৰ্ণিতা
কিহবাৰ পৰশত ছুমাৰ সৰনে—
নেদেখো যে কেনিও একোকে!!

[উঠি গৈ ইপিনে সিপিনে খেপিয়াই ফুৰা যেন দেখুৱায়।
কেনিও যে নেদেখো একোকে!
ইকি! কি কৰিলো—
কুলৰ ঠাইত দিলো পাতৰ আঁজনি
চন্দনৰ ঠাই ললে পানীৰ পলসে!
কিহেৰে তুমি আই অসমা জননী—

বস্তি

৯

কমা কৰা কটা মোৰ, কমা অপৰাধ।

২য় গৃহস্থ— [১ম গৃহস্থৰ হাতত ধৰি]

বেজাৰ নকৰা বন্ধ আজি সন্ধিক্ষণে
পদে পদে শত্ৰু আমাৰ—
পদে পদে ভয়।

হৰিলে ৰাক্ষসে মোৰো কুলৰ কৰণি
উদ্ভানব শোভা মোৰ অসম দেশৰ;
পান কৰে নিৰ্ভয়েৰে কোন নৰকীয়ে
কোন ছৰাত্মাই নাছে দেৱ মন্দিৰত!
কোন ছৰাত্মাই কৰে অমৃত সেৱন!
নাই জানো অসমত বীৰ এনেজন,
সংহাৰিব পাৰে য়েৰে শত্ৰু-সমদল!

১ম গৃহস্থ—তাকেই ভাবিছো ময়ো,

ভাবিছো পাতিছো মই পাতিছো ভাবিছো।
ভাবি ভাবি ডুবো মই ভাব-সাগৰত।
হলো মই জ্বলা-কলা গুণি-গাঁথি নিতে
হতাশ নিৰাশ আৰু বিতত বিবুদ্ধি।
সুশোভিত ফলে-ফুলে পুষ্পোদ্ভান মোৰ—

চোৱা কেনে হাঁহে-নাচে দিব্য-বিতোপন!
যেনি চোৱা তেনি মাথো ৰমক্-জমক,
চালে চকু বৈ যোৱা কেনে অতুলন!
তথাপি, তথাপি—[চকু পানী টুকে]

কাক ক'ম! পতিয়াব কোনে!—

তথাপি নেপাওঁ মই এপাহিও কুল,
 কিহেবে তুমি মই ইষ্ট দেৱতাক।
 কিহেবে অৰ্পি মই ভকতি শৰাই !
 কাটি নিলে ছল কৰি সৰ্ব-দ্রব্য মোৰ
 কতনা উপায় কৰি বুদ্ধি কৌশলেৰে !

[চকু পানী টুকি টুকি পৰি যায় আৰু ২য় গৃহস্থই বিছিব ধৰে]

২য় গৃহস্থ—নেকান্দিবা বাৰে বাৰে ইদৰে দুনাই
 নেকান্দিবা বাৰে বাৰে ভাই,
 ব'লা আমি বীৰ-দৰ্পে যাওঁ আগুৱাই।
 সাহক সাৰথি কৰি।
 বুদ্ধি-বৃত্তি লৈ
 নিৰ্ভীক ভাৱেৰে যাওঁ বুকু ফিন্দিয়াই।
 উঠা উঠা ভাই, শুনা আৰু বাণী—
 ভাঙিম পৰ্বত-পাহাৰ কৰি চুবুৰাৰ
 ভেদিম বস্ত্ৰধা-বুকু কৰি হাঁহাঁকাৰ।
 অসীম সাহসে পশি অতল জলধি।
 ধন-বহু বিধে বিধে লভিম নিশ্চয়।

[প্রথম গৃহস্থই উঠিব খুজি পুনৰ বাধা পোৱা যেন দেখুৱায়]

১ম গৃহস্থ—নাই ! তথাপিও বাধা দিয়ে কোনে !
 কোন ইটো দুষ্ট শক্তি শিষ্টৰ বাধক !!
 বাধা দিয়ে প্রতি মুহূৰ্ত্তত
 সজ উত্তমত মোৰ প্রতিটো কাৰ্য্যত
 কেনি যাওঁ ! কলৈ যাওঁ !
 কোনে মোৰ বিহিব উপায় ! [কান্দিব খোজে]

[এনেতে বস্তি এগছি হাতত লৈ এগবাকী দেৱী ওপৰৰ পৰা আহিল ;
 শঙ্খ-ঘণ্টাৰ বাজনা শুনা গল]

দেৱী—নাকান্দা, নাকান্দা বীৰ, নকৰা বেজাৰ।

দুয়ো গৃহস্থ—কোন ! কোন তুমি দেৱী !

১ম „ —দেৱী নে মানৱী !

কোন তুমি আই ?

দেৱী—যেয়েই নহওঁ মই—শুনা মোৰ বাণী—

ত্যাগ কৰা মনস্তাপ ;

বীৰদৰ্পে থিয় হৈ সৰগ দিয়াই

আগবাঢ়া উদ্যানৰ শাৰীয়ে শাৰীয়ে।

লোৱা এই বস্তি গছি দিছো উপহাৰ

[বস্তি দিয়ে ; প্রথম গৃহস্থই হাত পাতি গ্ৰহণ কৰে ;

দুয়ো গৃহস্থই চাব ধৰে]

শলিতা লগাই তাত নিজ হাতে তুমি

আগবাঢ়া হাঁহি মুখে প্রতি খোজে খোজে ;

খোজে পতি পাবা তুমি সোণৰ কণিকা ;

খোজে পতি পাবা তুমি বহু-মণি-মুক্তা

হাঁহিব অসমে তব যশ গৌৰৱত।

[দেৱীৰ অন্তৰ্ধান]

দ্বিতীয় দৃশ্য।

[১ম গৃহস্থই বস্তি হাতত লৈ আগ বাঢ়ি যায়। গৈ
 থাকোঁতে বাটতে বস্তি হুমাল]

১ম গৃহস্থ—সৰ্বনাশ ! মাজ বাটতেই মোৰ হুমাল প্রদীপ,

মাজ বাটতেই হলো সামৰ্থ্য-বিহীন ;

মাজ বাটেই মই হাবাথুৰি খাই
পৰিলো ভাগবি মই পৰিলো বাগবি।
অন্ধকাৰ কেউপিনে! মাথোঁ! অন্ধকাৰ!
দেৱী! দেৱী! !

কেনি গ'লা আই মাতৃ মোৰ! —
অনুগ্রহ কৰিছাহে যদি অভাগাক
কিয় দেৱী নুমুৱালা বস্তি মহাদান!
কিয় আই কন্দুৱালা অভাগাজনক!

[আকৌ বাজনা বাজিল আৰু দেৱীয়ে দেখা দিলেহি]
আই! আই! [দেৱীক সেৱা জনায়]।

দেৱী—ভুল হল বীৰ তোমাৰ
মহাভুল হল!

ভুলতে হেৰাল তোমাৰ বস্তি মহাদান।
তেলেৰে পুৰোৱা বীৰ তেলৰ প্ৰদীপ,
আৰু তাত থাপি দিয়া নিৰ্মল শলিতা,
নিৰ্মল ভাবেৰে হোৱা নিতে আগুৱান,
হ'বা তুমি সিদ্ধকাম, সিদ্ধ মনোবথ।
তেল অবিহনে বস্তি নজ্বলে কদাপি।
শলিতা নহলে জুই অগ্নিৰ কিহত।
ঢালা তেল বাৰে বাৰে, জলোৱা শলিতা,
পূৰ্ণ কৰা অথও প্ৰদীপ;
উদ্ভাসিত হব তব ফুলৰ উদ্যান,
দেখা পাবা সিঁচৰিত সোণৰ কণিকা
ল'বা তুলি হৰষেৰে যত লাগে মানে।

হাঁহি-বস বিৰিঙিব শুকান ওঠত।

১ম গৃহস্থ—দেৱী; কিবা ইটো গুপ্ত কথা, কিবা উপদেশ!
দেৱী—বক্ষাৰ কবচ ইটো জানিবা সঠিক।

১ম গৃহস্থ—বিবা আছা তেস্তে দেৱী,
তেলেৰে পুৰাম মই তেলৰ প্ৰদীপ
শলিতা সজাম তাত নিতৌ নতুন।

দেৱী—অথও প্ৰদীপ ইটো—বাখিবা মনত,
অথও তেলৰ ভাও বাখিবা যতনে।

১ম গৃহস্থ—যাওঁ তেস্তে আগবাঢ়ি ক'ত কেনি পাওঁ
অথও তেলৰ ভাও
বস্তিৰ সামগ্ৰী।

দেৱী—আশীৰ্বাদ দিওঁ বাছা—হোৱা কৃতকাৰ্য্য
সিদ্ধ-মনোবথ হৈ আহিবা দুনাই
লভিবা অশেষ বহু উদ্যান-খলিত।

১ম গৃহস্থ—হে আই দেৱী ভগৱতী,
চৰণত ধৰি আই কৰিছো প্ৰণতি।
এই মই যাত্ৰা আৰম্ভিলো—
হওঁ যেন সিদ্ধ-মনোবথ।

তৃতীয় দৃশ্য

[হাবি-বননি, পৰ্কত-পাহাৰ, নৈ, যান-বিল আদি দেখা গৈছে।
তাৰ মাজে মাজে প্ৰথম গৃহস্থ বাব ধৰিছে; তেওঁৰ হাতত বস্তি।
দ্বিতীয় জন গৃহস্থও বাব ধৰিছিল; কিন্তু তেওঁৰ হাতত বস্তি
নাই। তেওঁ কইখোজ মান গৈয়েই উজুটি খাই পৰি থাকিল।
প্ৰথমজনৰ আগবাঢ়ি গৈ আছে]

চতুর্থ দৃশ্য [দিব্য, বন্য পুৰী]

[শঙ্খ, ঘণ্টা, তাল, খোল আদিৰ বাদ্য-বাজনা। প্রথম গৃহস্থৰ
প্রৱেশ। হাতত বস্তি জ্বলিছে। বস্তি মাটিত থয়]

১ম গৃহস্থ—আহা! কি সুন্দৰ ঠাই ইখন!

দিব্য বন্যপুৰী!

চালে চকু বৈ যোৱা নদন-বদন!

কত দিন কত কাল কত কষ্ট কৰি

লভিলো দুনাই মই হেৰোৱা বতন।

নতুন বছৰ আজি হল আৰম্ভণ।

কালিৰ পুৰণি হল আজিৰ নতুন।

নতুন পাতেৰে তৃণ হল বিতোপন।

নতুন ফুলেৰে গছে কৰে জকমক,

নতুন ভাবেৰে মোৰ অন্তৰ পোহৰ।

[দূৰৈত গোৱা এটি গীতৰ ধ্বনি কাণত পৰে]

সঙ্গীতৰ ধ্বনি সেয়া নতুন স্বৰৰ;

নতুন আৱেশ ইয়ে নতুন পৰশ

নতুন ভাবত হয় মন পুলকিত—

যেনি চাওঁ দেখা পাওঁ সুন্দৰ, সুন্দৰ

সৌন্দৰ্য্যৰ ধ্বনি ইয়ে সুন্দৰ জগত!

সোৱা, সোৱা!

নুমুৱা প্রদীপ মোৰ জ্বলিল দুনাই!

হেৰোৱা বতন মই পাইছো ঘূৰাই।

তেলেৰে উপচি পৰে গোটেই প্রদীপ

নতুন সন্ধান পাওঁ নতুন আবেগ;

দিব্য জ্যোতি দেখো মাথো অসমা স্বৰমা।

[হাত ঘোৰ কৰি]

হে আই দেৱী ভগৱতী,

কোন তুমি মায়াময়ী সপোন-কুঁৱৰী;

মায়াতে কৰিলা মোৰ অন্তৰ পোহৰ;

কৰ্মৰ মাজেদি দিলা বন্ধাৰ কৰচ।

মৰততে স্বৰ্গধাম দিলা দেখুৱাই;

জননী পূজাত বস্তি জ্বলালা দুনাই,

পূজাৰ সমল মোক দিলা অযাচিতে।

কোন তুমি দয়াময়ী জ্ঞানময়ী দেৱী,

লোৱা মোৰ ভকতিৰ শত নমস্কাৰ

[আঠু কাঢ়ি সেৱা কৰে]

[আঁৰ কাপোৰ] *

* [১৮৭১ শকৰ প্রথম সংখ্যা 'উদয়াচল'ত প্রকাশ]

শত্ৰু-সন্তাষণ

(১ম দৃশ্য)

[সময় নিশা। আৰব দেশৰ এখন গাওঁ। বৰ আকুল অসহায় অৱস্থাত আব্রাহাম সোমাই আহে। তেওঁ কেবাঘৰ মানুহৰ দুৱাৰে দুৱাৰে ঘূৰি ফুৰিব ধৰিছে। বতাহ-বৰষুণ, বিজুলি, চেৰেকণিত আব্রাহাম মাজে মাজে চকু খাই উঠিছে]

আব্রাহাম (প্রথম ঘৰৰ দুৱাৰ মুখত)—ঘৰত কোন আছে? কোন আছে? (গৃহস্থই দুৱাৰ মেলিলে)।

১ম গৃহস্থ—কি লাগে?

আব্রা—একিণি আশ্রয় (গৃহস্থই দুৱাৰ বন্ধ কৰিলে)।

(আব্রাহাম দ্বিতীয় ঘৰৰ দুৱাৰ মুখলৈ যায়)

আব্রা—ঘৰত কোনোবা আছেনে?

২য় গৃহস্থ—কোন? অ তুমি! (দুৱাৰ মেলিয়েই বন্ধ কৰে)।

[এইদৰে কেবাঘৰৰ পৰা আব্রাহামে সহায় নেপাই উলটিল।

ক্ৰমে বতাহ-বৰষুণ কমি আহিল]

(পট পৰিৱৰ্তন)

আব্রাহাম—ঘণঘোৰ আন্ধাৰ এই নিশাৰ পৰত

কেনি যাওঁ! কেনি যাওঁ! মহাপাপী মই!

কেনি গলে শান্তি পাম সাদৰৰ মাত—

অকলসবোৱা মই থাকো ক'তে বৈ!

আত্মবক্ষা কৰো ক'তে ক'তে বা পলাওঁ!

ক্ষুধাত কাতৰ মই, কপোঁ থৰথৰ

পিয়াহত প্রাণ যায় কৰো কি এতিয়া—

পামনে কেনিবা এটি মাত আশ্রয়ৰ!

[অলপ ভাবি] ও! আছে! ইছোপ আছে! ইছোপ মহান,

কিন্তু। যাওঁনো কিদৰে তেওঁক দেখা দিবলৈ—

মইয়ে তেওঁৰ পুত্ৰহস্তা অধম অজ্ঞান

কি সতেনো যাওঁ তেওঁৰ আশ্রয় লবলৈ!

কেনি যাওঁ; উপায় যে আন একোৱেই নাই!

মাগিম ক্ষমা তেওঁক, কৰিম মিনতি

সৰল আৱেগে মোৰ হিয়া ওপচাই

জনাৰ অন্তৰ-ব্যথা জনাৰ প্রণতি। [প্রস্থান]

২য় দৃশ্য

[তম্বুৰ তলত ইছোপ বহি আছে। কঁপি কঁপি আব্রাহামৰ প্ৰৱেশ।

সময়—নিশা]

আব্রাহাম (ইছোপক নমস্কাৰ কৰি)—

আদাৰ, আদাৰ হে গৃহস্থ সুখীৰ,

দিবানে এবাৰি মাত হে দয়াৰ সাগৰ,

চাবানে এবাৰ মোৰ হৃদশাৰ পিনে

শুনিবানে নিঃকিনৰ কাহিনী দুখৰ!

ইছোপ—কোন! কোন তুমি! আথেবেথে আহি

ব'লাহি সঙ্কোচে মোৰ পঁজা সমুখত

কোন তুমি কোঁৱা শীঘ্ৰে পথিক ঘূৰক

কিয় বিচাৰিছা মোক নিশাৰ পৰত।

[আব্রাহামে কঁপি কঁপি ওচৰ চাপে। কিবা কণ্ঠ বুলি কব নোৱাৰে]

কম্পিত বুক, হেৰা. কোঁৱা নিৰ্ভয়েৰে
হৈছে কি তোমাৰ এনে কঁপিছা যে ঘনে
অভাৱ কিহৰ তোমাৰ কোঁৱাচোন মোক
কৰিম তোমাক সহায় যত পাবোমানে।

আব্রাহাম—ওঃ শাস্তি পালো! অপূৰ্ণ আবৰ-বাসী!

কোনেও নাচায় উভটি মোক, নামাতে এষাৰ
পুণ্যৱন্ত কীৰ্ত্তিমন্ত হে ইছোপ প্ৰবীৰ,
এই উদাৰতাৰ মই নেদেখো যে পাৰ!

শুনা তেনে—

আশ্ৰয়-ভিখাৰী মই সমাজ পতিত,
সমাজৰ গৰিহণা শুনিম কিমান,
পলাই ফুৰিছো সেয়ে প্ৰাণৰ ভয়ত।
দিবানে আশ্ৰয় মোক হে পুণ্যৱান?

ইছোপ— আশ্ৰয়! আশ্ৰয়-ভিখাৰী তুমি! কৰিছো প্ৰতিজ্ঞা—

দিম আশ্ৰয় তেনে, গুচাম সন্তাপ;
হিয়াভৰা প্ৰেম-ফুলে কৰিলো বৰণ
আগুৱাই আহাঁ ভাই, এৰা মনস্তাপ।

[নিজ তল্লৈ দেখুৱাই কয়]—

সোঁ যে দেখিছা পঁজা মোৰ বুলি কয়
মোৰতো নহয় সিটো কদাপি নহয়;
ঈশ্বৰৰ ঘৰ সিটো বিশ্ব বিধাতাৰ
বিশ্বৰ আধাৰ যিজন সদা শাস্তিময়।

খোৱা পিন্ধা আৰু যিবা খাদ্যৰ সামগ্ৰী
যিবা আছে পৰি সোঁ বাহিৰে ভিতৰে
জানিবা সকলো সি পৰম পিতাৰ
ভোগ কৰা আহাঁ বীৰ অতি হৰ্ষেৰে।

আব্রাহাম—(আবেগেৰে)

জানিলো হৃদয় এওঁৰ অতিকৈ মহান,
কেনে বিমোহন চোৱা আকৃতি ওকৃতি।
ককিৰ-সদৃশ নৰ সাধু পুণ্যৱান
দয়াৰ আধাৰ এওঁ অতি মহামতি
অথচ মই!—কি ঘোৰ মহাপাপী মই!
এওঁৰেই জ্যেষ্ঠ পুত্ৰৰ হত্যাকাৰী মই!
প্ৰায়শ্চিত্ত বিধি তাৰ পামনে ক'বাত!
জানি শুনি কি ঘোৰ কৰিলে অন্যায়—!

ইছোপ (আব্রাহামৰ হাতত ধৰি)—

সন্ধোচ কিহৰ ভাই, আহাঁ আগবাঢ়ি
আতিথ্য শুশ্ৰূষা মোৰ কৰাহি গ্ৰহণ
সাক্ষ্য আৰতিৰে দুটি ফলমূল দিম,
যিবা পাওঁ তাকে যাচি পূজিম চৰণ।
সুৰদি এষাৰ মাতে জনাম ভকতি
শুশ্ৰূষাবে যথাসাধ্য ধৰিম যোগান
নিশাৰ কোলাত বহি আনন্দ লভিম
উচিত দানেৰে গুচাম সন্তাপ তোমাৰ।
আহাঁ ভাই!

[আব্রাহামক হাতত ধৰি ভিতৰলৈ নিয়ে]

৩য় দৃশ্য

[ইছোপৰ চোতাল। সময় পিছদিনা শেষ নিশা। আব্রাহাম ইছোপ দুয়ো ওলাই আহে। আব্রাহামৰ গাত নতুন সাজ-পাৰ]

আব্রাহাম—(নিজে ভাবিছে)

অতিথি-সৎকাৰ এনে মধু-সম্ভাষণ
পোৱা নাই ক'তো মই জীৱন কালত !
(অথচ) শত্ৰু মাথো মই তেওঁৰ পুত্ৰ-হত্যাকাৰী
নহয় একো মোৰ কোনো সম্বন্ধত।

ইছোপ— ভয় নাই ভাই, একো চিন্তা নকৰিবা
লোৱা মোৰ বেগী ঘোঁৰা, যোৱাগৈ পলাই
দুপৰৰ চোকা ব'দ ওলোৱাৰ আগতে
যোৱা বীৰ নিৰ্ভয়েৰে যোৱা এতিয়াই।
[এটা মোনাত কিছুমান টকা ভৰাই আব্রাহামক দিয়ে]
আক লোৱা এয়া দিলো ধন উপহাৰ;
পথৰ সম্বল ৰূপে তাকো নিয়া ভাই,
নকৰা পলম তেস্তে সচাকৈয়ে যদি
সমাজ-শত্ৰুৱে তোমাক বিচাৰে হুলাই।

আব্রাহাম—(ধনৰ মোনাটো হাতত লৈ)

প্ৰতিদানৰূপে কিন্তু কি দিম তোমাক !
কিহেৰে তুমি তোমাক হে ধৰ্ম্মবীৰ !
ধৰ্ম্মৰ মহিমা তোমাৰ অতিকৈ মহান,
অশ্রদ্ধাৰ এটি মাথো লোৱা ভকতিৰ।
আক শুনা,—।

উঃ কি কওঁ ! কেনেকৈ কওঁ !! তথাপি তো—
তথাপি তো—শুনা হেৰা ধাৰ্ম্মিক মানৱ,
ময়েই তোমাৰ সেই—!—! ওঃ ওঃ!

নোলায় মুখত—! মই যে ছৰাত্মা দানৱ !

ইছোপ—কি হ'ল, কি হ'ল বৃক ! কি হ'ল তোমাৰ !!

কোৱা নিৰ্ভয়েৰে ভাই, যাচিছো অভয়,
আতিথ্যৰ ক্ৰটি মোৰ কৰিবা মাৰ্জ্জনা,
কোৱা কিবা ভয় জানো হৈছে উদয় ?

আব্রাহাম—আতিথ্যৰ ক্ৰটি ! আত্মগ্লানি নকৰা ইছোপ
ক্ষমা কৰা মাথো মোক, দিয়া সমিধান,
আত্মশুদ্ধিৰ মাথো মই বিচাৰো উপায়
পাপলিপ্ত মোক হেৰা কৰা পৰিত্ৰাণ।

ইছোপ—কোৱা কি আব্রাহাম, কিহৰ সমিধান !
আদি অন্ত মই যে একো নোৱাৰো বুজিব
ভাঙি কোঁৱা কিনো পাপ আচৰিলা তুমি
শুদ্ধিৰ উপায় মই যে লাগিব কৰিব।

আব্রা—ওঃ ! নৰকৰ কীট মই ! পশুৰ সদৃশ !

শত্ৰু মই ! শত্ৰু তৰ ! আব্রাহাম—! ছৰাত্মা !

ইছোপ—আব্রাহাম ! আব্রাহাম তুমি !

তুমি—! আব্রাহাম তুমি !!

আব্রা—আব্রাহাম মই। শত্ৰু তোমাৰ মই !—

জ্যেষ্ঠ-পুত্ৰ হত্যাকাৰী তৰ ; শত্ৰু মই !

অধম ছৰাত্মা মই, মহাপাপী মই !!

—কাণত আঙুলি দিয়া,

ছুস্তনিবা নাম মোৰ এই পৃথিবীত।

নাচাবা চকুৰে মোক ধৰাৰ বুকুত।

ইছোপ—কি ক'লা! কি ক'লা! কোন তুমি!!

আচৰিত পৰিচয়! আচৰিত দোষৰ স্বীকাৰ!

পুত্ৰ-হস্তা! পুত্ৰ-হস্তা তুমি মোৰ!

পুত্ৰ-হত্যাকাৰী মোৰ আব্রাহাম যি জন

সেয়েই নেকি তুমি! তেন্তে—

নিৰ্দয় নিষ্ঠুৰ হেৰ, বংশকুলাঙ্কাৰ!

আব্রাহাম! আব্রাহাম!! ছি ছি ছি!! অধম ছুৰাঙ্গা—

নহয়, নহয়—নহয়! একো নহয়

আব্রাহাম— [আঠু কাঢ়ে]

ইছোপ—কিন্তু আচৰিত! অতি আচৰিত!

কিহৰ নিমিত্তে দোষ কৰিছা স্বীকাৰ—

কাৰ প্ৰেৰণাত এনে দিব্য আচৰণ—

নিজ মুখে নিজ দোষ কৰিছে স্বীকাৰ—

পাহৰা কথাটি মোক দিছে সোঁৱৰাই

পুত্ৰ-হস্তা বীৰ হেৰা বীৰ আব্রাহাম

স্বীকাৰ কৰিছা তুমি নিজ মুখেৰেই

নিজৰ দোষৰ কথা পাপ-কালিমাৰ।

সত্যবাদী জিতেন্দ্ৰিয় হেৰা সুধীৰ।

শত্ৰু হলেও তুমি মহামিত্ৰ মোৰ।

আব্রা—ইছোপ, ইছোপ!

ধৰাৰ দেৱতা হে পুণ্যাত্মা সুধীৰ!

ক্ষমা কৰা মাথোঁ! প্ৰভো

কৰিছো মিনতি।

ইছোপ—ক্ষমা! ক্ষমা কিহৰ!

নহয় তুমি পুত্ৰ-হস্তা মোৰ,

মোহ-হস্তা তুমি মোৰ, মায়াহাৰী বীৰ।

পাপৰ যোগেদি পুণ্য আনিলা মহান্;

সত্য-ধৰ্ম প্ৰচাৰেৰে আজিৰ দিনত

বাখিলা যে সমাজত আদৰ্শ থিয়াতি;

কীৰ্ত্তি-স্তম্ভ কৰিলা নিৰ্ম্মাণ! মহা ভাগ্যৱান মই—

পালো যে তোমাৰ সং অকস্মাতে আজি;

হত্যাকাৰী বুলি যিটো আছিল দুৰ্ণাম,

আক আছিল অপৰাধী বুলি অভিযোগ—

আঁতৰিল আজি এই মিলন ক্ষণত।

আব্রা—কিন্তু, এই ধনৰ টোপোলা প্ৰভু—?

[টোপোলা মাটিত থৰ খোজে]

ইছোপ—ইকি! থ'বা কিয় ধনৰ টোপোলা!

এবাৰ কৰিছো যিটো হৰষেৰে দান

নকৰো গ্ৰহণ তাক, নকৰো কদাপি!

বৰঞ্চ আক দিম—দিম আক তিনি-চাৰিগুণ—

[অলপ বৈ] চোৱাঁ চোৱাঁ হেৰা স্বৰ্গগত বীৰ পুত্ৰধন,

চোৱাঁ, তুমি য'তে আছা

'ত'ৰে পৰা চোৱাঁ—

যিজন আছিল তোমাৰ শত্ৰু হত্যাকাৰী

প্ৰতিশোধ লওঁ আজি তাৰ—

এগুণ ধনৰ ঠাইত দিওঁ তিনিগুণ।

[বাকচ খুলি ধনৰ তিনটা টোপোলা উলিয়াই দিয়ে]

লোবাঁ আব্রাহাম, লোবাঁ এয়া
 তিনি গোট ধনব টোপোলা,
 সমাজ-শত্রুৰ পৰা পোৱা পবিত্ৰাণ;
 ধনেৰে নিশ্চয় পাবা বক্ষণ উপায়

[ওপৰলৈ চাই] স্বৰ্গীয় আতমা হেবা পুত্ৰ বাছাধন,
 পবিত্ৰ্যাগ কৰা বাছা—কৰা পবিত্ৰ্যাগ
 যদি আছে কিবা দুৰ্ভাৱনা
 হত্যাকাৰী বুলি এই অভাগা জনক—
 ক্ষমা কৰা এই মুহূৰ্ত্ততে—
 সত্যৰ সৈৱক ইজন প্ৰতিজ্ঞা-পালক।

আব্রা—আহা! ইমান উদাৰ তুমি! ইমান মহান্!

ওঃ! ফাট মেলা আই বস্তুমতী।
 লাজে, ভয়ে, অপমানে হিয়া জৰ্জৰিত—
 লুকাওঁ বুকুতে তোমাৰ —।
 বাট দিয়া আই।

ইছোপ—সন্ধোচ নকৰা ভাই,

লোবাঁ তুমি ধনব টোপোলা—

[ধনব টোপোলা আব্রাহামৰ হাতত তুলি। ওপৰলৈ চাই]

হে মোৰ বীৰ পুত্ৰ, বীৰ বাছাধন,
 চকুৰে নেদেখো তোমাক; শুনা তথাপিও—
 এয়া তোমাৰ হত্যাকাৰীৰ প্ৰতিশোধ ললো,
 প্ৰতিশোধ-তৃষ্ণা মোৰ আজিহে গুচাম [ধনব টোপোলা দিয়ে]

আব্রা—আঃ! পুৰুষ নহয় ইজন।

সাক্ষাৎ দেৱতা!

প্ৰভো! কিহেৰে পূজিম তৰ ক্ষমাদান ঋণ!
 পুত্ৰঘাতী পাপী মই জ্ঞান-কৰ্ম্ম-হীন

[ইছোপৰ ভৰিত ধৰিব খোজে]

নকৰা সন্ধোচ ভাই, নকৰা সন্তাপ—
 ঈশ্বৰৰ বাজ্য ইটো—

আদেশ পালিছা মাথোঁ ঈশ্বৰৰ তুমি,
 যিবা কাম কৰে নৰে এই পৃথিৱীত
 জানিবা সকলো মাথোঁ—ইচ্ছা ঈশ্বৰৰ;
 তেওঁৰ ইচ্ছাতে ঘটে যত দেখা মানে
 নাই তাত দোষাদোষ ক্ষুদ্ৰ মানৱৰ
 নিৰ্বিঘিনে থাকা মাথোঁ—

এয়ে ইচ্ছা মোৰ।

দিয়া আলিঙ্গন ভাই বিশুদ্ধ মনেৰে।

[আব্রাহামক আলিঙ্গন কৰে।]

[পট পৰে]।

সত্যং ব্রহ্ম ।

১ম দৃশ্য

প্রধান ভূমিকা— ব্রজধৰ (দেখাত' চেৰাবলিয়া বেন দেখি ।
বয়স প্রায় বাইশ্-তেইশ্-মান হব)

[ব্রজধৰ ঘৰ । তেওঁ ওখ পীৰা এখনত বহি পুথি আওৰাব ধৰিছে । তেওঁৰ পিছ পিনে অন্যান্য কিবাকিবি বস্তুর সৈতে কিছুমান কিতাপ, বহী আৰু এটা বাকচ আছে । তেওঁ এক মনে পুথি আওৰাই থাকোতে পিছ পিনৰ পৰা দুটা লৰা আহি বাকচটো মনে মনে চুৰ কৰি লৈ গুটি গল । অলপ বেলিৰ মূৰত ব্রজধৰৰ মাক সোমাই আহিল ।]

ব্রজৰ মাক—কণপাই, হেৰ' কণপাই ! কণপাই !

ব্রজ—(বহুত বেলিৰ মূৰত) — কি ?

ব্রজৰ মাক—এইদৰে পুথি আওৰাই থাকিলেই পেৰ্ট ভৰিবনে ! আজি কালিকৈ লৰাটো আঠ মাহত সোমালেহি ; সেইদিনা দেউৰে যে কৈ গৈছিল মনত নাই ?

ব্রজ—(পুথি আওৰাই) “বন্ধো মুক্ত ইতি ব্যাখ্যা গুণতো মে ন বস্তুতঃ ...” —এয়ে হল কথা, এয়ে হৈছে মত ।

ব্রঃ মাক—বোলো দেউৰে যে লৰাটোৰ অন্তপ্রাশনৰ কথা কৈ গৈছিল পাহৰিলি ?

ব্রজ—“নিত্যবদ্ধ” “নিত্যমুক্ত” কি ! ইয়াৰ তত্ত্ব কি !

ব্রঃ মাক—কি বলকিছে ! হেৰ' কণপাই !

ব্রজ—(খঙেৰে) কি ! কি হল তোমাৰ আই ?

ব্রঃ মাক—আকৌ মোকেইহে গেজ্-গেজ্জাই উঠিছে ! বোলো লৰাটোৰ অন্তপ্রাশন ?

ব্রজ—অন্তপ্রাশন ? কি অন্তপ্রাশন ? কাৰ অন্তপ্রাশন ?

ব্রঃ মাক—সেইদিনা দেউৰে যে কৈ গৈছিল ?

ব্রজ—অ ! আমাৰ অকণিৰ । সেইটো মোৰ বেছ মনত আছে ।

মাক—মনত থকাৰ মই একে ! চিন দেখা নাই । এইদৰে বহি থাকিলে বস্তু আহি জানো আপোনা-আপুনি ঘৰ পাবহি ?

দিন-কাল কেনে হৈছে দেখা নাই ? পইচা খৰচ কৰিলেও বিশ্বাসী মানুহ এটা পাবলৈ নাই । নিজে উঠি-লৰি নুফুৰিলে আজিকালি কাৰ হৈ কোন খাটে !

ব্রজ—আৰু কব নেলাগে আই । সাধাৰণ কথা এটাৰ বাবে অতখিনি বাক্য-ব্যয় কৰিব নালাগে আই । মই আজিয়েই নিমন্ত্ৰণী চিঠি লিখো নহয় [খৰ্দ্দবকৈ মেজৰ ওপৰৰ পৰা কাগজৰ টুকুৰা কেতবোৰ লৈ দোৱাত-কলম আনি লিখিব ধৰে ।] আজি শনিবৰীয়া হাটৰ মানুহবোৰ এইপিনেই যাবহি নহয়, সিহঁতৰ হাততে এই চিঠিবোৰ পঠিয়াই দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিল ।

[মাক ভিতৰলৈ গ'ল] ।

[কিছুমান মানুহে বয়-বস্তু লৈ হাটৰ পৰা অহা-যোৱা কৰিছে । হাতত চিঠি কেইখন মান লৈ ব্রজধৰৰ প্ৰৱেশ । ব্রজই দুই এজন মানুহক ‘কণ্ঠিবামক দেখিছিলানে ?’ ‘তুমি ক’ব মানুহ,’ ‘কলৈ যাবা’ এনেবোৰ কথা সোধে ; কণ্ঠিবাম আহিল ; হাতত এখন ভাৰ]

ব্রজ—অ’-কণ্ঠিবাম, আহিছা ? আহাঁ ; অধনিৰে পৰা তোমাকে বাট চাই আছো ।

কষ্টি—কওক কি কব (ভাব থয়)। ওঃ! বৰ ভাগৰ লাগিছে
বস্ত্ৰ আজি বিক্ৰী নহলেই বুলিব লাগে।

ব্ৰজ—তুমি চিঠি কেইখনমান দিব লাগে। এইখন আমাৰ
পূৰ্বোহিতৰ ঘৰত দিব লাগে, এইখন আমাৰ ভাগিন
হঁতৰ ঘৰত আৰু এইখন পূজাৰী হঁতৰ ঘৰত। [চিঠি
তিনিখন দিলে]।

কষ্টি—পূজাৰী? মানে—গুণেশ্বৰ পূজাৰীহঁতৰ ঘৰত?

ব্ৰজ—অঁ; গুণেশ্বৰ হঁতৰ ঘৰত। পূজাৰী ঘৰ বুলিলেই তাত
তেওঁলোকৰ ঘৰকেহে বুজায়; দ্বিতীয় ঘৰতো আৰু নাই।

কষ্টি—বাক; বৰ পিয়াহ লাগিছে অলপ পানী খাওঁ বুলিছিলো।
[ব্ৰজই 'পানী আনোঁগৈ ব'বা' বুলি সূদা ঘটি এটা আনি দিলে]
সূদা ঘটি দেখোন?

ব্ৰজ—[আকৌ পানী ভৰাই আনি দিয়ে আৰু কষ্টিয়ে পানী খায়]
আৰু এটা কথা 'কাই—তোমাক লগ পালো যেতিয়া
ভালেই হল, তোমাকেই কওঁ—অহা বুধবাৰলৈ (হাতত
গনি) আজিৰ পৰা এয়া পাঁচ দিন আছে, মোৰ লৰাটিৰ—
অন্নপ্ৰাশন পাতিছো।

কষ্টি—অন্নপ্ৰাশন! সময় হলেই নে?

ব্ৰজ—ওঁ। কালতেই দিব খুজিছো। আঠ মাহ হৈছে।

কষ্টি—বঢ়িয়া কথা, চিঠি কেখন এই উদ্দেশ্যেই লিখা যেন পাওঁ।

ব্ৰজ—ওঁ, ঠিক ধৰিছা। লগতে সেই উদ্দেশ্যে তোমাক এটা
ভাৰও দিব খোজো।

কষ্টি—কওক কিবা কৰিব লাগিব যদি। বন্দীয়ে আপোনা-
সৰব আইগা কোন কাহানিও আওহেলা কৰা মনত
নপৰে।

ব্ৰজ—তুমি কাপ্লা বিলৰ জালোৱা হঁতক অৱশ্যে চিনি পোৱা?

(কষ্টিয়ে 'ওঁ' বুলি মূৰ দোৱায়)

তুমি সিহঁতৰ তাৰ পৰা কেইটামান ভাল ভাল ডাঙৰ মাছ
আমাক সেই দিনাখনলৈ আনি দিব লাগিব।

কষ্টি—পৰা হব। কিন্তু এটা কথা—সিহঁতক আগতে অলপ ধন দি
ধৰ লাগিব হবলা?

ব্ৰজ—ওঁ। বাক তেনে অলপ লৈ যোৱা [ভিতৰলৈ গৈ বাকচটো
বিচাৰি নাপাই উলটি আহি ইপিনে সিপিনে চাব ধৰে] উ,
আই! বাকচটো কি হল! এতিয়াই আছিল, এতিয়াই নাই।
টকাও নাই, পইচাও নাই, বাকচটোও নাই! (ভিতৰলৈ চাই)
আই, ইয়াৰ পৰা বাকচটো কোনে নিলে?

মাক—(ওলাই আহি) কোনে নিলে বাকচটো!

ব্ৰজ—টকা কেইটা? তুমি কৰবাত থৈছিল নেকি?

মাক—মোৰ হাতত দিছিলি জানো? ক'ত টকা? কিমান টকা?

ব্ৰজ—নগদ ষাঠি টকামান আছিল হবলা। আজি ৰাতিপুৱা মই
তাবে পৰা কাপোৰকানি উলিয়ায়ো চাইছিলো। ওঃ! এতিয়াই
অছিল, এতিয়াই নাই। কোনো অহাওতো নাই!

মাক—ৰাতিপুৱা মই ল'ৰা দুটা মান অহা দেখিছিলো।

ব্ৰজ—ল'ৰা!

মাক—তহঁতৰ পঢ়াশালীৰ ল'ৰা যেন দেখিলো।

ব্ৰজ—ক'তা! মইতো দেখা নাই!

মাক—তই নেদেখাটো— তই নেদেখাটো— একো আচৰিত নহয়।

যিটো ল'ৰাই ভাত খাই থাকোতে পাতৰ পৰা মেকুৰীয়ে মাছ
লৈ গলেও গম নেপায় সেইটোহে ল'ৰা তই তেও। তই

নেদেখিব পাৰ, মই হলে দেখিছিলো।

ব্রজ—পঢ়াশালীৰ ল'ৰা? হলেই বা পঢ়াশালীৰ ল'ৰা! সিহঁতে মোৰ বাকচটো নিব কিয়!

মাক—তই জানো মাছুহ চিনি পাৰ?

কণ্ঠি—এৰা, সংসাৰত টান—টান—টান। তিনটাকথা টান। তাৰ ভিতৰৰ এটা হৈছে মাছুহ চিনা টান।

ব্রজ—আজি তোমাক আগধন তেনে আক দিব নোৱাৰিলো। পাছত পঠিয়াই দিম। তুমি ইতিমধ্যে সিহঁতক কৈ-মেলি থবা।

['ভাল বাক' বুলি কণ্ঠি ভাব লৈ যাব ধৰে। কিছু দূৰ যোৱাত ব্রজই জেপৰ পৰা আক দুখনমান চিঠিৰ নাম-ধাম চাই কণ্ঠিক চিঞ'ৰি মাতে আক কণ্ঠি উলটি আহে] এটা কথা হ'ল কাই, চাওঁ চিঠি কেইখন দিয়াচোন, পূজাবীৰ ঘৰৰ চিঠি এইখনহে সিখন নহয়। ভুলতে হে দিছিলো (এই বুলি দিয়া চিঠিখন লৈ জেপৰ পৰা অইন এখন উলিয়াই দিলে)।

২য় দৃশ্য

[সংস্কৃত টোল]।

[লৰা বোৰে বহি ব্যাকৰণৰ সূত্র আদি পাঠ আওৰাইছে। এজনে মাহ-চাউল, কল কুঁহিয়াৰৰ টোপোলা এটা অনাত গোটেইবোৰে পঢ়া এৰি থপিয়া-থপি কৰি খাব ধৰিছে আক কোঢ়াল লগাইছে। দুজনমাম ছাত্ৰই ধপাত খাইছে।

এনেতে হাতত হোকা লৈ খৰম পিন্ধি পণ্ডিতৰ প্ৰৱেশ।
পণ্ডিতৰ খং-মূৰ্ত্তি]

পণ্ডিত—উঃ! ইহঁতৰ কোঢ়ালত ক'লো অকণ সূত্ৰে বহি থাকিব

নোৱাৰি। মাছুহ এটাৰ সৈতে কথা এষাৰ পাতিব নোৱাৰি।
কেৱল কোঢ়াল, কোঢ়াল। (ইপিনে সিপিনে চাই) এইবোৰ কেউপিনে কুঁহিয়াৰৰ চোৰা, মাহ-চাউল; ভৰি দিবকে নোৱাৰি। তেতিয়াৰ পৰা মাহ-চাউলেবেহে পাঠ আওৰাইছে যেন পাইছো।

(কেইজনমান ছাত্ৰই কিতাপ মেলি সংস্কৃত পাঠ ডাঙৰ ডাঙৰকৈ গাব ধৰিলে) কালি দিয়া পাঠ পঢ়া হলনে? পঢ়াচোন; ব্যাখ্যা কৰা [এজন এজনকৈ সোধে আক প্ৰতিজনেই ভুলকৈ আধা আধি কয়] বোৰ্ডৰ পৰীক্ষা আজি-কালি কিন্তু বৰ টান হৈ আহিব ধৰিছে। তোমালোকৰ অধ্যয়ন যদি এইটো গতিতেই চলিব লগা হয় তেন্তে পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱাটো টান হবগৈ দেই। তোমালোক এজনৰো মই আন্তৰিক চেষ্ঠা এটা দেখা নাই একা। মোৰ আগৰ ছাত্ৰবোৰ হলে এনে নাছিল।

(ব্রজৰ প্ৰৱেশ; চুৰীয়াখন দুৱাৰত লাগি ধৰে)

ব্রজ—ওঃ! এই দুৱাৰখন। চুৰীয়াখন ফালিলেই হবলা।

পণ্ডিত—পলম হল দেখোন ব্রজ?

ব্রজ—হয় দেউ, কিবা এটা কামত লাগি থাকোতেই—

পণ্ডিত—বাক বহা। (ব্রজই বহি কিতাপ মেলি পঢ়িব ধৰে)
তোমাৰ আজি পাঠ আছিল কি?

ব্রজ—ভাববাদ, বিজ্ঞানবাদ, ঈশ্বৰবাদ।

পণ্ডিত—বেদান্তৰ 'ঈশ্বৰবাদ' মনত আছে? কোঁৱা, কি?

ব্রজ—“একমেবাদ্বিতীয়ম্”—অৰ্থাৎ এজনত বাদে আক দ্বিতীয় জন নাই। জীৱাত্মা পৰমাত্মাৰ তিতবত একো ভেদ নাই; কাৰ্য্য-

কাৰণত কোনো পাৰ্থক্য নাই।

পণ্ডিত—‘উপাধি’ মানে কি বুজিছা ?

ব্রজ—‘উপাধি’ হৈছে ‘পাশ’ সদৃশ।

পণ্ডিত—মানে ?

ব্রজ—জীৱ হৈছে উপাধি-বৃত্ত ব্রজ। এতেকে দেখা যায় উপাধি
বহিত হলে জীৱেই ব্রজ হৈ পৰে।

পণ্ডিত—ইয়াকে কয়— “পাশ-বৃত্তে ভৱে জীৱঃ। পাশমুক্তঃ
সদাশিৱঃ॥” বাক ‘মায়া’ কি ? ‘পুৰুষ’ মানে কি ? ‘প্ৰকৃতি’
কি বস্তু ?

[ল’ৰাবোৰৰ কিছুমানে পাঠত মনযোগ দিছে যদিও সবহভাপে
দিয়া নাই, কেৰে পণ্ডিতে নেদেখাকৈ ধপাত, বিড়ী আদি
খাইছে, কেৰে কল কুঁহিয়াৰ খাই আছে]।

ব্রজ—ভক্তি শাস্ত্ৰৰ মতে মায়াই হৈছে হলাদিনী বা আনন্দময়ী।
তত্ত্বশাস্ত্ৰমতে ই ইচ্ছাময়ী। মায়া অনিত্য, প্ৰকৃতি অনিত্য,
গতিকে ই পৰিৱৰ্ত্তনশীল।

পুৰুষ নিত্য, গতিকে ই অপৰিৱৰ্ত্তনীয়।

পণ্ডিত—বাক ; ইয়াৰ পিছৰ বিষয় টো কি ?

(হাঁপনে সিপিনে চাই) আজি গোপাল নাহিল নেকি ?

ব্রজ—নাই অহা দেখোন।

পণ্ডিত—বাক ভাববাদ, বিজ্ঞানবাদ মানে কি বুজিছা ?

ব্রজ—‘বস্তু’ মানেই একোটা ভাব মাথোন। তাত কাৰো বাস্তৱ
আকাৰ নাই।

পণ্ডিত—কথাটো ভালদৰে পঢ়ি চোৱা, ভালদৰে উপলব্ধি কৰিবলৈ
চেষ্টা কৰা (ব্রজই পঢ়িব ধৰে। হোকা চিলিম লৈ কন্দৰ্প

সোমাই আহি পণ্ডিতে হোকা হুপে ; হুপি হুপি বেয়া
লগা যেন ভাব দেখুৱায়) ধপাত কেনেবা কেনেবা লাগিছে
চোন, চিঃ ! ধপাত দিবলৈকে নহল নে কি ? সুদা
অঙঠাকৈ ভৰাই আনিলি নে কি অ !

কন্দৰ্প— ধপাত দিছো দেউ।

পণ্ডিত— (আকৌ হুপি) অসম্ভৱ, ধপাত দিয়াই নাই। চাঙ (চিলিম
উবুৰিয়াই দিয়ে)।

কন্দৰ্প— মোৰ গাত দোষ কি দেউ, আইক কতবাৰ কলো— বোলো
ধপাত দিয়ক, ধপাত দিয়ক ; নিদিলে।

পণ্ডিত— ছোৱালীৰ মাকে তোমাক ধপাত নিদিলে ?

কন্দৰ্প— নাই, নিদিলে।

পণ্ডিত— পিছে ?

কন্দৰ্প— পিছে আক কি হব (হাঁহি হাঁহি গুচি গল)।

পণ্ডিত— সুদা চিলিমতে অঙঠা ভৰাই অনিলা !

[এজন ছাত্ৰই সুৰ ধৰি এফলীয়া হৈ গায়—]

“অপূজিতা কালী আধাসিজা দালি”

বৃদ্ধস্ত বমণী জলদা তৰণী”।

পণ্ডিত— ছেব’ গৰ্দ্ভত ; কি গাইছ, কি গাইছ (খঙত খেদি যায় ;
ছাত্ৰজন পলাল। এনেতে মণিৰামৰ প্ৰৱেশ)

মণি— দেউৰ দেখোন আজি বৰ খং উঠা যেন দেখা গৈছে একা ?

পণ্ডিত— নক’বা আক ; এই লৰা মথাই মোৰ টোলৰ এইবাৰ
নিশ্চয় বদনাম আনিলে ; কেৱল মোৰেই নহয়, গাৰ্ৱখনৰ
বদনাম আনিলে ; সমাজখনৰ বদনাম আনিলে। মাক
বাপেকহঁতৰ বদনাম আনিলে। ভাল ভালুকৰ সাঙী হল

হি মোৰ এইখন। ল'লেও খায়, থ'লেও খায়। পিছে, মণি-
বাম, তুমিনো কেনি আহিলা ?

মণি— আহিছিলো আপোনাৰ টোলৰ ছাত্ৰৰ কেইজনৰ বিষয়ে
কিবা এটা কবলৈ।

পণ্ডিত— তোমালোকৰ তাতো গৈ কিবা লগালে গৈ নে ?

বুজিছো, বুজিছো; সিহঁতৰ উৎপাতৰ কথা মই সকলো
বুজিছো। কি কৰিবা, উপায় নাই, উপদেশ দিলেও অযথা
যায়। “উপদেশো হি মূৰ্খাণাং প্রকোপায় ন শাস্তয়ে।”

মণি— দেউৰ আজি যেনেহে খং উঠিছে কথা কবলৈকে ভয়
লাগিছে। তথাপি মুঠতে কওঁ যে ব্ৰজনাথ হঁতৰ ঘৰৰ সোণৰ
গহনা গৈ বত্ৰেশ্বৰ বামুণৰ গাভৰু জীয়েকৰ গাত দেখা
পোৱা গৈছে।

পণ্ডিত— হয়নে! ওঁ!! বেছ!!! দৰ্শন শাস্ত্ৰত এবাৰ কথা আছে—
“পৰ্ৱতো বহ্নিমান্ ধূমাত্”—ধোৱাঁ দেখিলেই বুজা যায়
পৰ্ৱতত জুই লাগিল। মুঠ কথা এইবাৰ মই টোল ভাঙিব
লাগিব। এইদৰে ওপৰা-উপৰি বদ্নামৰ ভাগী হৈ ইয়াত
আক বব নোৱাৰি। কোনোবাই কিবা ভাল উপদেশ
দিব পাৰে নেকি সোধা-পোচা কৰিও চাওঁ। বাক, তুমি
যোৱা তেনে। [মণিৰ প্ৰস্থান]

[কন্দৰ্পৰ প্ৰৱেশ। অতপৰে ব্ৰজধৰে আপুনা-আপুনি কিবা কিবি
অঙ্গি-ভঙ্গি কৰি কিতাপ পঢ়ি আছিল।]

ব্ৰজ— “সত্যং ব্ৰহ্ম জগৎ মিথ্যা।” প্ৰকৃততে কোনো বস্তুৰ পৃথক্
সত্ত্বা নাই। সকলো মাথোন একোটা ভাব। প্ৰতিটো
বস্তু ভাবময় বাজ্যৰ একো একোটি ভাৱ-তৰঙ্গ মাথোন।

কন্দৰ্প—তুমি সেইবোৰ কি কৈছা ব্ৰজ দাদা ?

ব্ৰজ—বোলো জগতত বাস্তৱ বস্তু একো নাই, সকলো কল্পনা
মাথোন, সকলো ভাব। ভাবময় জগৎ।

কন্দৰ্প—তাব মানে ?

ব্ৰজ—তাব মানে—মই ভাবিছো যে গছজোপা আছে, গতিকে
সি আছে। ই মোৰ মনৰ ভাব এটা মাত্ৰ। মই ভাবিছো
যে তুমি আছা, গতিকে তুমি আছা।

কন্দৰ্প—হাঁহি) মই ‘মই’ গুচি এটা মনৰ ভাবহে হলোঁগৈ ?

ব্ৰজ—প্ৰকৃততে বস্তু মাথোন একেটা। সেয়ে ব্ৰহ্ম। “সৰ্বং
খৰদম্ ব্ৰহ্ম।”

(গুণধৰ নামেৰে সকলো লৰা এটাৰ প্ৰৱেশ)

গুণধৰ—খুৰাদেউ (এইবুলি ব্ৰজক তিনিবাৰ মান মাতে, ব্ৰজই
কিতাপ আগত লৈ কিবা ভাবি আছে)। আপোনাক
খুবীটিয়ে মাতিছে।

ব্ৰজ—মোক কোনে মাতে অ’। কোন সেইটো ?

গুণ—আপোনাক খুবীটিয়ে মাতি পঠিয়াইছে।

ব্ৰজ—খুবীটি! “শক্তি”! “ভক্তি”! “হ্লাদিনী”! “মায়ী”।

গুণ—সোনকালে যাবলৈ কৈছে। আইতায়ো কৈছে।

ব্ৰজ—খুবীটিয়েৰে মাতিছে! আইতাৰে মাতিছে! কিন্তু মাতিছে
কিয়? কিয় মাতে!

গুণ—কেতবোৰ আলহী আহি বৈ আছেহি।

ব্ৰজ—আলহী! অতিথি! স্থিতিহীন অতিথি! অৰ্থাৎ কোনোবা
খন্তেকৰ বাবে আহিছে আৰু যাবগৈ। আমিওতো অতিথি!
পৃথিৱীত সকলোৱেই অতিথি, আলহী। আজি আছে

কাইলৈ নাই। আমি মাথোন ভাবো যে আমি আছো ;
প্রকৃততে আমি নাই।

গুণ—আপুনি কি কৈছে খুবাদেউ. মই একো বুজা নাই, আপুনি
আহক সোনকালে ; মই যাওঁ। (যায়)

কন্দৰ্প—কিবা জকৰি কথা লৈ আলহী মানুহ আহিব পায় ব্ৰজ
দাদা, তুমি যোৱা সোনকালে।

ব্ৰজ—বাক, নৈমিত্তিক আগমন। অতিথি অহাৰ নিশ্চয় কিবা
“নিমিত্ত” আছে। সকলোৱেই কৈছা যেতিয়া বাবই লাগিল।

[জগৎ খন শূন্য, ভাৱময়— এনে ভাবস্থচক কিবা কিবি হাতৰ
মুদ্ৰা দেখুৱাই ভাবি চিন্তি দুখোজ-এখোজকৈ যাব ধৰে।
মাঙে মাঙে গায়—“ব্ৰহ্ম”—“সত্যং ব্ৰহ্ম জগন্মিথ্যা” ইত্যাদি]

৩য় দৃশ্য

[ব্ৰজধৰৰ ঘৰৰ চোতাল। কিছুমান নিমন্ত্ৰিত মানুহ বহি আছে।

হাতত হোমৰ মাৰী লৈ পুৰোহিতৰ প্ৰৱেশ]

নিমন্ত্ৰিত মানুহ (ক)—আহিল নে পুৰোহিত দেউ ?

পুৰোহিত—ওঁ, আহিলো। বৰ ভাগৰ লাগিছে দেওহে। উঃ !
ইমানখন বাট। [ইপিনে সিপিনে চাই বহিবলৈ একো
নেপাই] বহিবলৈ একো এটা নাইচোনহে ?

নিমন্ত্ৰিত মানুহ (খ)— আমি এয়া চাওক, গানোচা পাৰি পাৰি মাটিতহে
বহি আছো ! অথনিৰে পৰা গৃহস্থৰ দেখোন খা-খবৰেই
নাই।

পুৰোহিত— ওঁ আই ! গৃহস্থৰ খা-খবৰ নাই ?

সকলো— দেখা-দেখিয়েই নাই কাৰো।

[ঘিউৰ টেকেলি এটা লৈ পূজাৰীৰ প্ৰৱেশ]

পুৰোহিত— পূজাৰী আহিলে ?

পূজাৰী— হয় ! পলমেই হ'ল হবলা। বৰ বেগা-বেগিকৈ আহিলো।

পুৰোহিত— আমি অথনিয়েই আহিনো কি কৰিলো বাক ! বহিবলৈ
পিৰা-চৰা এখন নাই। সকাম পতাৰ কোনো এটা
চিনেই নাই দেখোন !

পূজাৰী— আচৰিত কথা ! আজি মাঘৰ পোন্ধৰ তাৰিখ বুধবাৰ
নহয় জানো ? এয়া, মোৰ জেপত নিনস্তনী চিঠিখন আছেই
নেকি জানো চাওঁ [চিঠি উলিয়াই সকলোকে দেখুৱায়]

সকলো— হয় হয় ! আমিও এই তাৰিখ বুলিয়েই তো চিঠি পাইছো।

পুৰোহিত— হেৰা ব্ৰজ, ব্ৰজধৰ। আছানে ঘৰত ? [কেবাবাৰো মাতে
আৰু ভিতৰলৈ জুমি জুমি সকলোৱেই চায়। ভিতৰত
কেচুৱা লৰাৰ কান্দোন শুনা গ'ল] সেয়া কেচুৱাই
কান্দিছে—কিন্তু—কোনোবা বোৱাৰী-জীৱাৰী নিশ্চয় ঘৰত
আছে।

[বাহিৰৰ পিনৰপৰা ব্ৰজধৰৰ মাক সোমাই আহে]

পুৰোহিত— আই, আপুনি ক'ৰ পৰা আহিল ?

মাক— বৰ ছোৱালোজনীৰ ঘৰলৈ গৈছিলো কালিয়েই। আজি তেওঁ-
লোকৰ শৰাধ। মই বাকচ খুলি কিবা এটা নিব লাগে
বুলিহে আহিলো। পিছে, অ'পুনি আহিল কিয় ? আৰু
এওঁলোক কোন ?

পুৰোহিত— আই, ইতো বৰ আচৰিত ধৰণৰ কথা হৈ পৰিল !
ল'ৰাৰ অন্ত্ৰপ্ৰাশন পতা বুলি কৈ মানুহ মাতে,— অথচ গৃহস্থ,
গৃহস্থনী, মতা, মাইকী কেৱে গম নেপায়।

মাক— আজি অন্নপ্রাশন ! কাৰ অন্নপ্রাশন আজি ! ক'ত ! কাৰ ঘৰত !

পুৰো—অ ! উত্তৰটো সেয়েহে হ'লগৈ এতিয়া ! সকাম পতা বুলি
পুৰোহিত মাতে, মানুহ মাতে, অথচ গৃহস্থই গম নেপায়।
ঘৰৰ মানুহবোৰে কেৰে এ কোটো কবই নোৱাৰে। ই কোন
দেশৰ কথা ! কেনে ধৰণৰ কথা, এ। [সকলোৱে “এবা
হয় হয়” বুলি হাঁহে, মাক ভিতৰলৈ যায়।]

পূজাবী—ইও হওঁতে এক নতুন ধৰণৰ কথা হয়। আগে-পাছে দেশত
নোহোৱা ছুপজা নাভূত-নাশ্ৰুত কথা।

নৰেশ্বৰ—এয়া মোৰ জেপত নিমন্ত্ৰণী চিঠি আছেই নহয় [এখন
চিঠি উলিয়াই চায়] এয়া ইয়াততো স্পষ্ট লিখা আছে
১৫ মাঘ, বুধবাৰ। “১৫ মাঘ বুধবাৰে মোৰ নৱজাত
বালকটিৰ অন্নপ্রাশনৰ দিন ধাৰ্য্য কৰা হৈছে.....”
ইত্যাদি।

পুৰোহিত }
পূজাবী } আমালৈকো তেনেকৈয়ে লিখিছে।

নৰেশ্বৰ—চিঠিত ভুল নাই। মাজতেইহে কিবা লেঠা লাগিছে। সোৱা

মোমাইদেও আহিব ধৰিছে। কেনেকৈ আহিব ধৰিছে দেখোন !

[ব্ৰজধৰৰ এখোজ-দুখোজ কৈ লাহে লাহে কিবা কিবি গুণা-গথা
কৰি ‘সত্যং ব্ৰহ্ম জগৎ মিথ্যা’ এনে ভাবস্থচক মুদ্ৰা দি দি প্ৰৱেশ]

ব্ৰজ—“সত্যং ব্ৰহ্ম জগৎ মিথ্যা।” [আকাশলৈ চাই থাকে]।

পুৰো—উ আই ! কাকো নেমাতে ! কাৰো পিনে নেচায় ! অকলে
অকলে কিবা কিবি বলকে ! ই কেনে বিধৰ কথা হে !

নৰেশ্বৰ—মোমাইদেও !

ব্ৰজ—সকলো ভাব, মনৰ ভাব, মনৰ কল্পনা। একো নাই, কেনিও
একো নাই। কেউপিনে আকাশ, কেউপিনে শূন্য, কেউপিনে

নৰেশ্বৰ—মোমাইদেও !

শূন্য।

ব্ৰজ—(বহু বেগিৰ মূৰত) অ' ভাগিন !

নৰে—আ—পু—নি।

ব্ৰজ—তুমি আহিলা কলৈ ?

নৰে—(হাঁহি) কেৱল ময়েই জানো, আকতো এয়া ভালেখিনি
মানুহেই আহিছে।

ব্ৰজ—মানুহ, ক'ৰ মানুহ ! কি মানুহ ! কোন এই বিলাক। (ব্ৰজৰ
মাকৰ প্ৰৱেশ) [ব্ৰজে কিতাপ মেলি বহিল]

ব্ৰজৰ মাক—ব্ৰজ, এইবোৰ কি কথা বোলে ! তই এইবোৰ কি বলকিছ ?
অইন দিনা বাক যি কি নহওক আজি মানুহ-দুহুহ অত-
খিনি মাতি আনিও তই এইদৰেই থাকিবিনে ?

ব্ৰজ—দৰ্শনৰ পৰীক্ষালৈ আক তিনিদিনহে বাকী।

মাক—পৰীক্ষা দিবি তই। এইটো গতিৰে তই পৰীক্ষা দিবি !
পৰীক্ষা পাছ কৰিবি ! বোৱা তিনিমহীয়া পৰীক্ষাত তই
হেনো শূন্যহে পাইছিলি বুলি পণ্ডিতে কৈছে।

ব্ৰজ—শূন্য—অণু—ব্ৰহ্ম—অণু—পৃথিৱীখনেই অণু ! পৃথিৱীখনেই
শূন্য।

পুৰোহিত—এওঁ অইন দিনাও এনেকুৱা কৰে নে ?

মাক—আজি ভালেমান দিনৰ পৰা লৰাটো কিবা ধৰণৰ হৈ পৰিছে।
আগৰ দৰে কথা-বতৰা নকয়। মানুহ দুহুহক ভালদৰে মাত-
বোল নকৰে। ঘৰৰ বনবাৰীৰ পিনেও একো নেচায় নেমেলে।
কি হৈছে জানো !

নৰে—কাৰণ কি ?

মাক—কবই নোৱাৰো দৈচৰ। পঢ়াশালীৰ পৰা পুথি একোজাপ দিনো
আনে ; সবহু খিনি সময় তাতে থাকে। ঘৰত থকা খিনি

সময়তো সেই কিতাপ বোৰকে চোৱা-চিত্ত কৰি থাকে, কিবা-কিবি খন ভবা-গুণা কৰি থাকে। ব্ৰজ, ল'ৰাৰ অনুপ্রাশন পাতিছিলিহে যদি আমাকো তো কব পাৰ। আৰু নিজে নোৱাৰ নাই, গাৱঁৰ অন্ত্যন্ত মানুহক কোৱা হলেওতো যোগাৰ হলহেঁতেন—কিছু নহয় কিছু।

নৰে—আপোনালোকে ঘৰৰ মানুহকেজনেও গম নেপায় নে কি আইতা?

মাক—উ আই, কিনো কোৱাহে! আমি ভূ পোৱা হলে এনে খন কাণ্ড হব পাৰেনে? সিদিনা কিবা মাছৰ আগধন দিয়াৰ কথা শুনিছিলো। তাতে মোৰ অৱশ্যে কথাষাৰ মনত খেলাইছিল বোলো—।

নৰে—টকা দিয়া হলেনে নাই পিছে?

মাক—টকাৰ কথা ওলাওঁতেহে আমি গম পাওঁ। টকা বাকচেৰে সৈতে কোনোবাই হাত মাৰিলে, গহনা-পাতিও বহুত গল, চাই থাকোতেই, চকুৰ আগতেই।

নৰে—টকা দিয়া নহল?

মাক—নাই এইটো গতিতে চলিবলৈ হলে আমাৰ আৰু ঘৰ নচলে; সংসাৰ নচলে! বোপাৰ যিটোহে গতি দেখিছো এই দৰে হবলৈ হলে লিখা-পঢ়া শিকাতকৈ চোন নিশিকাও ভাল আছিল।

নৰে—অ! হয়নে মোমাইদেও, এই বোৰ নো কি লীলা খেলা পাতিছাহে তুমি? আমাৰ বাক যি কি নহওক—আমি একো বেয়া নেপাওঁ, কিন্তু বাকী নিমজ্জিত মানুহবোৰেতো নিশ্চয় বৰ বেয়া পাব। আৰু বেয়া পাবৰ কথাই।

ব্ৰজ—সংসাৰত বেয়া ভাল কি। কোনে কাক বেয়া পায়। কোনে

কাক ভাল পায়। ভালেই বেয়া, বেয়াই ভাল। “সৎ” আছে বাবেই “অসৎ” “অসৎ” আছে বাবেই “সৎ”। “সৎ-অসৎ” “ভাল-বেয়া”—একেটা বস্তুৰে দুটা পৃথক্ কৰনা মাথোন। প্রকৃততে মূলত সকলে এক; একম্—“একমেবাদ্বিতীয়ম্”।

নৰে—ওচৰ-চুবুৰীয়া কোনো অহা নাই দেখোন? আপোনালোকৰ খেলটো মতা নাই নেকি আইতা?

মাক—মতা নাই বোধহয়। মতা হলেতো ভালেই আছিল। এনেটো ঘটনা হবলৈকে নেপায় নহয়। দুই চাৰিদিন আগতে ইজন সিজনৰ মুখেদি নিশ্চয় খবৰটো ওলালহেঁতেন, আৰু যা-যোগাৰ যি হয় আমিৱেই কিছু নহয় কিছু কৰিব পাৰিলোহেঁতেন। হয়নে ব্ৰজ, মুকুতাইতক মাতিছিলি নে? আমাৰ খেলটো মাতিছিলি নে?

ব্ৰজ—কি কৈছা?

মাক—বোলো অনুপ্রাশনলৈ আমাৰ খেলটো মতা হৈছিল নে?

ব্ৰজ—খেল!

মাক—ওঁ. আমাৰ খেলটো?

ব্ৰজ—খেল! খেল—খেল—মাতিছো, খেল পাতিছো, খেল খেলিছো; দিনো খেলিছো, মুহূৰ্ত্তে মুহূৰ্ত্তে খেল খেলিছো। হয়, জগত খনেই খেল, পৰমেশ্বৰ ভগৱানৰ খেলা, ইয়াত যিমান যি দেখো যেন লাগে, কৰো যেন লাগে, চালো যেন লাগে, পালো যেন লাগে, খালো যেন লাগে—সকলো খেল, খেলা, লীলা, তামাচা, ৰং-বহুইচ। লীলাময় প্ৰভুৰ লীলাখেলা, ধেমালি, আনন্দ, —আনন্দং ব্ৰজ।

নিমজ্জিত মানুহ (ক)—কোনে পাৰা পৃথুৰীৰ পৰা পানী এটোপাকে

আনাহে খাওঁ। বব পিরাহ লাগিছে [এজনে “মই যাওঁ” বুলি
বাৰীলৈ যায়]

[গাভৰু ছোৱালী এজনী লগত লৈ বতন শৰ্ম্মাৰ প্ৰৱেশ]

বতন— হৈছে গৈ নে সকলো যোগাৰ?

সকলো— অন্নপ্ৰাশনৰ যোগাৰ নে? তুমিও আহিলা সপৰিবাৰে।

(সকলো হাঁহে)

বতন— কেলৈ? কি হুনো?

মাক— বতন বোপানে সেয়া? বহা, পুতুলীকো লৈ আহিলা নে?

বেছ বঢ়িয়া হৈছে। হেব’ পুতুলী, আহ, ভিতৰলৈ আহ।

[নিমজ্জিত মানুহ এজনে পানী একলহ আনে আৰু সকলোৱে খুজি
খুজি ঘটীৰে পানী খায়]

[ব্ৰজক দেখি পুতুলীয়ে ওৰণি টানি লয়]

বতন—ককাইদেও!

ব্ৰজ—“যত জীৱ তত শিৱ”। পৃথিৱীত যত মানে জীৱ আছে—

যেনিয়েই চাওঁ, যিপিনেই চাওঁ— (পুতুলীক দেখি) এই গৰাকী

কোন এ? (ওচৰলৈ গৈ ভালদৰে চাব ধৰে। পুতুলীয়ে ওৰণি
লৈ অলপ আঁতৰি আঁতৰি গৈ থাকে)

মাক—সম্বন্ধত বৰজনাক হয়। অথচ কেনেকৈ কথা কৈছে, নেদেখিছা,
কেনেদৰে হাঁহিব ধৰিছে, নেদেখিছা? নিধকটো কটা।

বতন—ককাইদেও, আমি যাওঁহে এতিয়া।

ব্ৰজ—ব’বা, ব’হা। মানুহ মানুহৰ ঘৰলৈ আহি এইদৰে সাউৎ কৰে
গুচি যায়গৈ নে? সংসাৰ জিৰণিৰ ঠাই। আহিছা যেতিয়া
জিৰণি লোৱা। বহা, নিজৰ কৰ্ত্তব্য সমাধা কৰা। এয়া যুৱতী—
বোড়শী যুৱতী—মুন্দৰী যুৱতী—তুমি কোন? মই কোন জানা?

মূৰটোত ইমান খন ওৰণি লৈছা কিয়? (নিজ হাতে ওৰণি
গুচাই দিব খোজে। তাই ইপিনে সিপিনে চাই ওৰণি বেছিকৈ
টানি লব খোজে)। [বক্তৃতাৰ সূৰত] ওৰণিৰ আৱশ্যক কি!
আপোন পৰ ভাবতেহে লজ্জা বা লাজৰ ভাব আহি পৰে।
কাপোৰ গাত লোৱা, মূৰত ওৰণি লোৱা—এইবোৰ পৃথক ভাবৰ
পৰিচায়ক মাথোন। [মাকে ব্ৰজক চমক দি উঠে] চমক
দিলেও সুবিধা পালেই সত্য-প্ৰচাৰ কৰিবই লাগিব; আই, তুমি
মনে মনে থাকা। পুতুলী, সংসাৰত এক বিনে দুই নাই।
তুমি নাই, মই নাই, তেওঁ নাই, কোনো নাই—সকলোকে সেই
একেজনৰেই বিভিন্ন ভাব ৰূপ বুলি জ্ঞান কৰিবা। এতেকে
তুমি যি, ময়ো সেই। ওৰণি গুচাই দিয়া, আপোন পৰ ভাব
পাহৰি যোৱা, আঁতৰাই দিয়া; ওৰণি গুচোৱা। গাৰ কাপোৰ—
(ব্ৰজই পুতুলীৰ কাপোৰত ধৰে আৰু তাই উচাট মাৰি
আঁতৰি যায়) খং কৰিছা! ক্ৰোধ সম্বৰণ কৰা। সংসাৰৰ
সকলো পাহৰি সেই একেজনক মাথোন ধ্যান কৰা,—
ত্বমেৱ ব্ৰহ্ম পুৰুষ-প্ৰধানম্……… ত্বমেৱ……”। মোকেই ধ্যান
কৰা, ময়েই তেওঁ, তেওঁৰেই মই।

পুতুলী—আজি আমাৰ এখেত বলিয়া হৈছে নেকি এ। হয় নে আই?
ব্ৰ: মাক—কব নোৱাৰো আই।

(বতন অক পুতুলীৰ প্ৰস্থান)

ব্ৰ: মাক—(বাস্তালৈ চাই) সেয়া কুমুদনে (দূৰৈত কুমুদে ‘হয়’
বোলে) আমাৰ অন্নপ্ৰাশনলৈ তোমালোকক মাতিছিল নে?

কুমুদ—কাৰ অন্নপ্ৰাশন?

মাক—‘কাৰ’ বুলিলা যেতিয়া সকলো বুজা গল। আমাৰ

খেল টোকে মতা নাই।

কুমুদ—কিয় স্মিলেনো?

মাক—বিশেষ একো নহয়, বাক তুমি যোরা।

(কুমুদ গল)

[পুৰোহিত আৰু অন্যান্য আলহীবোৰ ভোকত লাল-কাল দি টোপনিয়াই টোপনিয়াই বেয়ে বতে আছে ততে ঢলি পৰিল। এইবাব ব্ৰজেও ভোক-পিয়াহত আতুৰ হৈ বহি বহি টোপনিয়াইছে] নৰেশ্বৰ—আইতা, মানুহবোৰ ভোকে-পিয়াহে তেনেই লাল-কাল দিলে। কিবা এটা উপায় কৰিব নোৱাৰিনে? ছপৰীয়াৰ অতিথি; তাতে নিমন্ত্ৰিত। কাৰাবাৰ পৰা চাউল-পাত যি হয় অলপ অচৰপ ধাবলৈ আনি হলেও এমুঠি খুৱাব পৰা হৈতেন—।

মাক—আমাৰ দৰে দুখীয়া মানুহক তিমানটো খাটিব কৰিব কোনে? কিয় কৰিব! তাৰোপৰি ৫০।৬০ জন মানুহক এতিয়া আৰু বান্ধি-বাটি খুৱাবৰ সময়ো নাই। নিশা হবগৈ।

নৰেশ্বৰ—ওচৰত মিঠাইৰ দোকান-তোকান কিবা থকা হলে—।

মাক—গাৱঁতনো সেইবোৰ ক'ত কি পাবা! নাই, মোৰেই কিবা দুৰ্ভাগ্য। সকামলৈ বুলি মানুহক নিজ হাতে চিঠি লিখি দি মাতি আনি নো—। (মূৰে কপালে হাত দিয়ে।) এতিয়া বাইজৰ ওচৰত ক্ষমা-প্ৰাৰ্থনা খোজাত বাদে আন উপায় কি আছে! [হাত যোৰ কৰি মাতে] বাইজ সকল!

[আলহীসকলে টোপনিৰ পৰা দুই এজনে সাৰ পাই উঠি ইজনে সিজনক মতা-মতি কৰে—'উঠক উঠক; খাবৰ হল হবলা; ভিতৰলৈ মাতিছে; উঠক,উঠক।']

পূজাৰী—আমি ভিতৰলৈ যাওঁ যাওঁ কৰিয়েই আছো বুঢ়ী আই।
অইন এজন—এবা, বেলি জানো কম হ'ল; প্ৰায় কিজানি তিনিটা মান বাজিব পায়। আটায়ে ভোকত কলমলাইছে। ভৰি-হাত ধুবলৈ পানী দিয়ক। [সকলো থিয় হয়]

নৰেশ্বৰ—(হাঁহি) বাইজসকল, ভিতৰলৈ যাব খুজিছে হয়; কিন্তু আগেয়ে সোৱা মূল ডেকা গৃহস্থগৰাকিলৈ মন কৰক। [সকলোৱে ব্ৰজধৰলৈ চায়; তেওঁ টোপনিয়াই হাতত কিতাপ লৈ বহি আছে]।
মাক—বাইজ সকল, মহা পাপী মই, দুৰ্ভাগীয়া মই যে আজি আপোনা-সকলক নিমন্ত্ৰণ কৰি মিছা-মিছিকৈ মাতি আনি খুদ-কণ এটাও খুৱাব নোৱাৰাত পৰিছো।

পূজাৰী—(হাঁহি) ভিতৰলৈ যাব খুজি উত্তৰ ইয়াকেহে পালো!

নৰেশ্বৰ—ঘৰৰ তিবোতা মানুহৰ ইয়াত কি দোষ হব পাৰে। মূল গৃহস্থ জনে এনে বলিয়ালি কৰিলে আৰু উপায় কি! মোমাই-দেও! মোমাই দেও!!

ব্ৰজ—(টোপনিৰ পৰা সাৰ পাই) আই, আই, মোৰ ভোক লাগিছে।
সকলো—(হাঁহি) এতিয়া প্ৰথমতে গৃহস্থৰ অভ্যৰ্থনা কৰক কোনে পাৰে।

মাক—হেৰ মূৰ্খ; অতথিনি মানুহক নিমন্ত্ৰণ কৰি মাতি আনি পানী এটোপা ছুখুৱাকৈ তোৰ ভোক লাগিছে বুলি কবলৈ লাজ লগা নাই! এইখিনি মানুহক এইদৰে লঘোনে-ভোকে বহুৱাই ৰাখি তই ভিতৰত অকলেই খাবি? খাব পাৰিবি?
ব্ৰজ—সেইবোৰ তোমালোকে কি বকিছা আই! মোৰ ভোক লাগিছে। মোক কি আছে খাবলৈ দিয়া।

নৰেশ্বৰ—মোমাই দেও; সংসাৰত ক'ত কি আছে! তুমি

ক'ত কি পাবা, খাবলৈ কি পাবা! সকলো মিছা, অলীক
কল্পনা, সকলো ভ্রম, মানুহৰ মনৰ ভাবহে। থোৱা বস্তু বুলি
প্রকৃততে জানো কিবা আছে?

ব্রজ—তুমি কোৱা কি ভাগিন? বলিয়া! হৈছা?

নৰে—বলিয়া হোৱা নাই—মই দৰ্শন শাস্ত্ৰ পঢ়িছো।

ব্রজ—কিন্তু মোৰ যে ভোক লাগিছে। আই? এতিয়া কিজানি
তিনিমান বাজিবৰ হ'ল। মোক কি তোমালোকে আজি
খাবলৈ একো নিদিয়া?

ব্রজ—মাক—আজি মোৰ নাতি-নবাব অন্নপ্রাশনৰ দিন। অন্নপ্রাশন
কৰ্ম শেষ হলেহে ভোজন হ'ব পাৰিব।

ব্রজ—হ! কি কোৱা? (গহীনাই ভাবে)

সকলো—(কোনো কোনোৱে হাঁহিছে, কোনো কোনোৱে খং ভাব
দেখুৱাইছে) আমাক মাতিছিল তেন্তে কিয়? এয়ে নেকি
অন্নপ্রাশন?

ব্রজ—অন্নপ্রাশন! অন্নপ্রাশন! হ'বও পাৰে। আপোনালোকক মতা
হ'বও পাৰে। কিন্তু ভোকৰ বেলিকা সেইবোৰ মোৰ এতিয়া
ভাবিবলৈকো সময় নাই। আই, আই, (উঠি বাৰ খোজে) ভাত
আছে, ভাত দিয়া; যদি নাই, য'তে যি আছে তাকে দিয়া।
মই ৰব নোৱাৰা হৈছো, একো ভাবিব নোৱাৰা হৈছো। মোৰ
বৰ ভোক লাগিছে।

নৰেশ্বৰ—পৃথিৱীত সেইবোৰ “বস্তু” ক'ত! ক'ত ভাব পাবা, ক'ত
পাবা! সকলো দোষৰে ভাব, মাথোন মানুহৰ মনৰ ভাব।
বস্তুৰ জানো পৃথক গুণ আছে (সকলোৱে খিল-খিলকৈ
হাঁহে আৰু চাপৰি মাৰে)।

ব্রজ—কি তোমালোক আটায়ে হাঁহিছা? এয়া মোৰ পেটলৈ চোৱাঁ।
মোক ঠাট্টা কৰিছা; মোক উপলুঙা কৰিছা! মই কি মিছা
কৈছো যে বস্তুৰ পৃথক সত্তা নাই? (খং উঠা যেন দেখুৱাই
বলিয়াৰ দৰে ঘূৰি ফুৰে। মূৰত খুটা এটাৰ গজালত খুন্দা
লাগি তেজ ওলাব ধৰে) ওঃ ওঃ ওঃ! তেজেই ওলাল
হবলা!

নৰে—কি গজালত খুন্দা লাগিল! সেইটোটা খুটা নহয় আৰু
সেইটোতো গজাল নহয়। অসম্ভৱ! সেইবোৰ মনৰ একো
একোটা ভাব মাথোন। সেইবোৰৰ পৃথক সত্তা আছে জানো?

ব্রজ—ওঃ ওঃ ওঃ! বৰ বিষাইছে! ভাগিন, তেজ কিমান ওলাইছে
চোৱাচোন।

নৰে—আই ঐ দেহি! মোমাই দেওক ভাবটোৱেই দেহি মূৰৰ
তেজ উলিয়ালে! আই ঐ দেহি! বহুত তেজ ওলাইছে
মোমাইদেও (বিচিৰ ধৰে আৰু পানী ঢালে)।

[ব্রজই হাতেৰে তেজ আনি দেখা পাই কয়—]। ইমানবোৰ তেজ!
ভাগিন, তেজ বন্ধ কৰাৰ উপায়?

নৰে—সেইবোৰ তেজ জানো! সেইবোৰ ব্রহ্ম হে! ব্রহ্ম!

ব্রজ—এতিয়াও ঠাট্টা।

সকলো—সঁচা সঁচা! সৰ্বং খন্দিদম্ ব্রহ্ম। (হাঁহে)।

ব্রজ—ওঃ! কি কোৱা তোমালোক মানুহ বোৰে। বলিয়াইত!
এনেই ভোকে-পিয়াহে মই তৰনি পোৱা নাই। পেটৰ
পোৰণি উঠিছে। তাতে পালো এই মৰ খুটাটোত মৰ
গজালটোত এনে এটা মৰ আঘাত। এই সময়ত তোমালোক
আটাই মথাই মুঠ বান্ধি মোক ঠাট্টা কৰিছা! মোক হাঁহিছা!
মই কোন তোমালোকেতো ক্ষন্তেক ভাবি চোৱা উচিত

আছিল। মোর এই সমস্ত অৱস্থাটো কেনে হৈছে—ভোকে-
পিয়াহে, শোকে-তাপে, গাৰ বিষে—তোমালোকেতো বিবেচনা
কৰি চাব লাগিছিল? হাঁহিছা কিয়? ঠাট্টা কৰিছা কিয়?
পুৰোহিত—“সৰ্বং খন্দিদম্ ব্রহ্ম”। জগত গোটেইখন ব্রহ্মময়। আজি
ব্রহ্মনাথ ব্রহ্মনাথ নহয়— আমি ভাবি পাইছো আজি তেওঁ
ব্রহ্ম; তেওঁ আজি ব্রহ্মানন্দ।

নৰেশ্বৰ—সঁচা কথা ব্রহ্মকপী আনন্দ সাগৰত আজি তেওঁ উটি-ভাহি ঘূৰি
ফুৰিছে। গতিকে আক দুই চাৰিটা আনন্দ-সামগ্ৰী
তেওঁক পুনৰ দিয়া হওক। চাওঁ কোন কেনি আছে—
কি আছে দেচোন মোক —(এজনে এখন কুঠাৰ আনি
দিয়ে।) ব্রজ, চাবা—এয়া গাত পেলাই দিম (ব্রজই
বিকট চিঞৰ মাৰি উঠে) ও আই! ইমানটো বিকট
চিঞৰ কিয়! এইখন কুঠাৰ জানো! ইয়ে অবাস্তৱ,
অপাৰ্থক্য, কল্পনা মাথোন।
(এজনে যাঠি এপাত দিয়ে। যাঠি গাত পেলাই দিব
খোজে) এইবাৰ চাবা, ব্রজ, এই পেলালো। (যাঠি
পেলাব খোজে)।

ব্রজ—(চীৎকাৰ কৰি) ও! যাঠি পাত পেলাই মোক মাৰনে ও!
পুৰো—ভ্ৰম ভ্ৰম, একেবাবে মিছা কথা! এয়া যাঠি বুলি কোনে
কোনে কয়। ই যে ব্রহ্ম! যেয়ে যাঠি বুলি কয় সেয়ে
মুৰ্খ।

সকলো—এবা এবা, হয় হয়।

ব্রজ—ওঃ ওঃ! এনেয়ে ভোক-পিয়াহ; গাৰ বিষ! গোটেই গাত
বিষ উঠিছে! তাতে আকো এই পগলা দলৰ এইবোৰ উৎ-

পাত! উঃ উঃ উঃ! আই আই; অকণিৰ মাক! অকণিৰ
মাক কেনি গল!

পুৰোহিত—পুথিত চোৱাঁ! তোমাৰ অকণিৰ মাক কেনি গল?
ব্রজ—ই কি কথা! উঃ! ইমান যে ভোক লাগিছে! কিবা
অকণমান পেটত পৰা হলেও—। আমাৰ ঘৰৰ মাছুহবোৰে
কি কৰিছে! অইন নহলেও চিৰা এগাল, মুৰি এগাল, কোমল
চাউল চাইটামান মোকতো কোনোবাই দিব পাৰে।

নৰে—মোমাইদেও, আজি সেইবোৰ একো নোহোৱা হৈছে। সকলো
খোৱা বস্তু ভাৱত পৰিণত হৈছে, কল্পনাত লয় পাইছে।
আমি আজি খুব ভালকৈ বুজিলো যে জগতখনত কোনো
বস্তুৰে স্বকীয়তা অস্তিত্ব নাই। সকলো ব্রহ্ম। এতেকে ঘৰৰ
সকলে বস্তু ব্রহ্মময় হৈ শূন্যত বিলীন হৈছে। সোৱা সোৱা
খাদ্য-বস্তুবোৰ (ওপৰলৈ দেখুৱাই) শূন্য মাৰ্গত ভাবকপে ভাহি
ফুৰিছে—যিমান পাবা ধৰা আক খোৱা (হাতেৰে মুদ্ৰা দি
বতাহ আনি ব্রজৰ মুখৰ পিনে দিব ধৰে) মুখ মেলা, মুখ
মেলা, খোৱাঁ, পেট ভৰিছেনে?

পুৰোহিত—আমিও দিওঁ ববা, মুখ মেলা ব্রজ (মুদ্ৰা দেখুৱাই বতাহ
মুখৰ পিনে দিয়ে) খোৱাঁ, পেট ভৰাই খোৱাঁ। কেনে
সোৱাদ?

ব্রজ—হেঁ! হেঁ! কি কোৱাঁ তোমালোকে! তোমালোক দেখিছো
গোটেইমখাই পগলা হৈছা। সকলোৰে ভ্ৰম হৈছে। কি
কৈছা! কি বলকিছা!! আই, আই!!

নৰে—কোনো নাই, কোনো নাই।

ব্রজ—অকণিৰ মাক, হেবা অকণিৰ মাক! অইন * নহলে মোক
কোনেও চাহপানী এবাটি মানকে দিব নোৱাৰহঁক নে অ?
পুৰোহিত—কোনে কাক কি দিব। সংসাৰত সকলোৱে মিছা,

সকলো ছায়াবাজী, সকলো ভ্ৰম, সপোন, ভাব, কল্পনা।

নৰে—আছে মাথে। একেটা বস্তু—সেৱে হৈছে ব্ৰহ্ম। মোমাইদেৱে
এনেয়েনো কয় নে “সত্যং ব্ৰহ্ম জগৎ মিথ্যা”।

ব্রজ—[পগলাৰ দৰে] ভাগিন, পুৰোহিত দেউ, উপস্থিত ৰাইজ—শুনক,
নহয়—শুনা, ভাবি চোৱা—ভোকত মই উঠিবকে নোৱাৰা
হৈছো—মোৰ মূৰটো ইমান ঘূৰাইছে (মাটিত ঢলি পৰিল)।

পুৰোহিত }
নৰেশ্বৰ } —ভয় নাই, আমি তোমাক খাবলৈ আকৌ যিমান লাগে
মানে দিওঁ, মুখ মেলা (হাতেৰে মুদ্ৰা দি ব্ৰজৰ মুখৰ
পিনে বতাহ দিয়ে) এয়ে ব্ৰহ্ম, পেট ভৰিছেনে?—প্ৰকৃত
বস্তু, সত্য বস্তু, নিভাঁজ খাটি বস্তু—পেট ভৰিছেনে—মুখ
মেলা, খোৱা খোৱা—লাগে মানে দি থাকো, খাই
থাকা, খাই থাকা, খাই থাকা। [ঘৰনিকা]

—০০—

দিল-পিছাৰা

[সন্ধিয়া সময়। প্ৰেমধৰ জাবত কঁপি কঁপি সোমাই আহে। ওচৰতে
টেবোল এখনৰ ওপৰত সুদা পিয়লা এটা আছে। প্ৰেমধৰে পিয়লা-
টোত একোকে নেদেখি খং উঠা যেন দেখুৱায়। জাবত কঁপি কঁপি
চকি এখনত বহে]

প্ৰেমধৰ—হেব' টেপু, টেপু ও (নেপথ্যত 'দেউতা') এইপিনে আহ।
ক'তা নাই অহা দেখোন! বোলো বেগেতে এইপিনে
আহ; তৎক্ষণাতে আহ।

টেপু—(প্ৰৱেশ) কি দেউতা, আপোনাৰ হৈছে কি? আপুনি
ইমান উধাতু খাইছে কিয়?

প্ৰেম—কথা আছে, কাৰণ আছে। নাড়ীজ্ঞান জান?

টেপু—তাৰ মানে?

প্ৰেম—বোলো তই নাড়ী চাব জাননে?

টেপু—ছোৱালী?

প্ৰেম—ধেইং; আকৌ সেইটো কথাকে মোক সোৱঁৰাই দিয়নে?
ছিঃ! বোলো নাড়ী চাব জাননে তই? এয়া (নিজৰ হাতখন
দেখুৱাই) হাতৰ নাড়ী, ভৰিৰ নাড়ী, গাৰ নাড়ী। মোৰ
হাতখনত তই ধৰচোন। (টেপুৱে হাতত ধৰিলে) এতিয়া
চা—মোৰ এই নাড়ী ডাল কিমান বেগত চলিছে।

টেপু—আপোনাৰ নাড়ীডালে এবাৰ লাহে লাহে, অতি লাহে লাহে
টিপ্ টিপ্ কৰিছে; এবাৰ বেগাই অতি বেগাই ঢপ্ ঢপ্
কৰিছে। ইস্! আপোনাৰ হাতখন ইমান চেঁচা!

প্রেম— টেপু, মৰা মানুহ দেখিছ? মৰিবৰ সময়ত মানুহৰ ভৰি-
হাতবোৰ কেনে হয় জান?

টেপু— ঘৰত পিতাইহঁতে মোক কেতিয়াও মৰামানুহ চাবলৈ দিয়া
নাছিল দেউতা। মৰা মানুহৰ নাম শুনিলেই মোৰ গাটো
জিকাৰ মাৰি উঠে (কপিব ধৰে)।

প্রেম— বাক, মোৰ ভৰি দুখনত ধৰি চাচোন। (টেপুৱে ভৰিত ধৰে)
কেনে পাইছ?

টেপু— হাততকৈ ভৰি বেছি চোঁচ। ইস্! তেনেই বৰফ যেন।

প্রেম— মৰিবৰ সময়ত মানুহৰ হাতভৰিবোৰ এইদৰে বৰফ যেন
চোঁচ হয়।

টেপু— হয়নেকি দেউতা, দেউতা, আপুনি তেওঁ মৰিব
খুজিছেনেকি? (কান্দিব খোজে)।

প্রেম— তই কান্দিছ কিয় টেপু? মই মৰিম বুলি ভাবিছ?

টেপু— দেউতা, দেউতা!

প্রেম— হেৰ' টেপু!

টেপু— মোৰ দেউতা ঐ! মোৰ দেহৰ দেউতা ঐ!!

প্রেম— হেৰ', তোক মই কৈছো কি; মই মৰা বুলিতো কোৱা নাই।

মই কৈছো যে মৰিবৰ সময়ত মানুহৰ ভৰি-হাতবোৰ চোঁচ
পৰে, তেনেই বৰফ যেন চোঁচ হয়। সেইবুলি ভৰি-হাত
চোঁচ হলেই মানুহ নমৰে। মই অথন নমৰিছো, পাই।
তই নেকান্দ ঐ। কালি দেখা নাই মই দিনে-নিশাই
ফেৰফেৰীয়া বতাহখনত কেনেকৈ শুদা গাৰে, খালি ভৰিৰে
বোকাই পানীয়ে ফুৰি ফুৰিছিলো? সেয়েহে আজি মোৰ
এই দশা। জাৰত গাটো জিকাৰ খাই খাই উঠিছে।
ভৰি-হাতবোৰ ঘনে ঘনে চোঁচ পৰি চোঁচ পৰি যাব ধৰিছে।

টেপু— ডাক্তৰক খবৰ দিওঁনে দেউতা?

প্রেম— উহ! মোক ডাক্তৰ-ফাক্তৰ একো নেলাগে টেপু। ইন্জেকশ্যন্
এসোপা দি মোৰ এই পৈত্ৰিক দেহাটো ঘুনীয়া কৰিব
নোৱাৰো, পাই মই। মোক মাথোন এটা বস্তু লাগে।
সেইটো তোৰ হাতৰ বস্তু।

টেপু— মোৰ হাতৰ বস্তু! কওক কি বস্তু।

প্রেম— (টেবোলৰ পৰা পিয়লাটো আনি) এই পিয়লাটোৰে এপিয়লা—
মাথোন এপিয়লা—

টেপু— কি?

প্রেম— আকৌ বুজাই কব লাগেনে কি? অতদিনে তই মোৰ লগত
তেওঁ থাকিলি কিহলৈ!

টেপু— অঁ! বুইছো বাক, দিয়ক।

(পিয়লা লৈ গুচি গল আৰু তৎক্ষণাত ফটিকা এপিয়লা লৈ
সোমাই আহিল)

প্রেম— চাওঁ (গুচি চাই আনন্দ প্ৰকাশ) উত্তম।

[এটোকা খাই টেবোলত থলে আৰু ব্যঙ্গ্যস্বৰত তাৰ গুণ বখানিব
ধৰিলে। স্বৰ ব্যঙ্গ্য নহলে বস-ভঙ্গ হব আৰু নাটকৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি নহব]

আঃ! লাওপানী! লাওপানী!!

তোক মই নবখানি নোৱাৰো;

বসৰ আধাৰ তই শান্তিৰ আকৰ।

লাওপানী, লাওপানী, কোন তই গুভাননী;

কোনে সবজিলে তোক এই মৰতত!

সুখৰ বাহন হৈ দুখ বিনাশন!

সৰগৰ সুধা হেৰ, মৰত-বাসিনী

প্রেমৰ আসন দি দিল দৰিয়াত
পিয়লা ভৰাই তোক পিওঁ দিনে দিনে
নপলায় তৃপ্তি মোৰ, অতৃপ্ত বাসনা।

[আকৌ এটোকা খায়, টেপুৱে বটল এটা ভিতৰৰ পৰা আনি নতুন
মদ ঢালি দিয়ে।]

ওঁ ; এইবাৰ ঠিক হৈছে,
অতৃপ্ত তৃপ্তি সূখা !
সংসাৰৰ সূখা-ভাণ্ড সূখাৰ পিয়লা।
বিংশ শতাব্দীৰ এই মাজ সাগৰত

লভিলে ভাৰতে তোক কত বুদ্ধ কৰি।

কত দৈত্য দানৱক কৰি পৰাজয়,

কত দুখ কত দৈন্য কৰিহে বৰণ

অমৰ-বান্ধিত ধন লভিলে অসমে।

টেপু— দেউতাই নো ফটিকা পিয়লাৰ কথা আৰু কিমান বথানে !
কিমান বথানে !

প্রেম— (ব্যঙ্গ্য স্বৰত) তই সেই কথা কি বুজিবি টেপু,
সুন্দৰেহে বুজে মাথো সুন্দৰীৰ কপ।

[একেথৰে পিয়লালৈ চাই]

আঃ ! কোন সুন্দৰ তই ইমান সুন্দৰী !

কোন বাদচাহ তই এজুৱা পিয়াৰী !

তয়েই নেকি ছাজাহানৰ জাহান বেগম !

তয়েই নেকি দিল্লীশ্বৰৰ দিল-দৈশ্বৰী।

পিয়লা, পিয়লা ! পিয়লা নহয় তই,

পিয়াৰা, পিয়াৰা তই,

দুনিয়াৰ তই মোৰ দিল-পিয়াৰা।

নেজানো ছুবুজো এই অধম সেরকে
কোন নবেজৰ তই আছিলি নন্দিনী
কোন বাজেজৰ তই বসৰ মাধুৰী
কোন নৃপতিৰ তই প্রেম-প্রতিমূৰ্তি
কোন প্রেমিকৰ তই অনিন্দ্য-প্ৰেমসী !

[আকৌ হেপাহেৰে এটোকা দুটোকা খাই]

আঃ ! শান্তি ! শান্তি পালো ! গোটেই গাটো কেনে ভাল
লাগিছে !, টেপু, এইবাৰ মোৰ হাতখনত ধৰি চাচোন বাক।

টেপু— (হাতত ধৰি) গৰম হৈছে। বেছ গৰম হৈছে।

প্রেম— নাড়ীডাল একা ?

টেপু— (নাড়ীত ধৰি) একেবাৰে টনটনীয়া হৈ উঠিছে। চাওঁ
ভৰিছখন (ভৰিত ধৰি) ওঁ, ইও তো বেছ গৰম হৈ উঠিছে।

প্রেম— (ব্যঙ্গ্য স্বৰত) কিয় নহব ! মই কৈছোঁয়েই নহয় যে পিয়লা
নহয় ই, পিয়াৰা মোৰ, দিল-পিয়াৰা। দিল-পিয়াৰাৰ পৰশত
মোৰ গোটেই শৰীৰ গৰম হৈ উঠিছে। টেপু, পিয়লাটো
আকৌ ভৰাই দেচোন। [টেপুৱে তেনে কৰিলে। প্রেমধৰে
আকৌ খালে]

পিয়লা ! পিয়লা নহয়।

পিয়লা নহয় পিয়াৰা, পিয়াৰা !!

প্ৰাণ ভৰি পিম তোৰ কপৰ মাধুৰী,
হিয়া ভৰি দিম তোক প্রেম-আলিঙ্গন !

তোৰ আচলত ধৰি

তোকেই সজিনী কৰি

হম মই ভৱ-নদী ইপাৰ সিপাৰ—

দেখুৱাম প্রেমিকক প্রেম শতধাৰ ;

তোৰ নাম, তোৰ বশ কৰি 'গুলজাব'

হৃদ-সাগৰত তোৰ তুলিম বাহাব।

শেষ হল! শেষ হল! আকৌ দে.

আকৌ দে! টেপু, টেপু!!

ফটিকা! ফটিকা! লাওপানী, লাওপানী!!

[টেপুৱে ঢালিব ধৰিলে। প্ৰেমধৰে হেপাহ পলুৱাই খাই খাই ঢলং
পলং কৰিব ধৰিলে]

আঃ! আঃ! অতৃপ্ত তৃপ্তি!

পিওঁ মানে নহয় তৃপ্তি!

ওঃ! ওঃ! পিয়লা, পিয়লা;

পিয়লা নহয় মোৰ দিল-পিয়াৰা [বাগৰি পৰিল, টেপুৱে গাত
ধৰি বহি থাকিল]

[স্বৰনিকা]

'উদয়ে গা টঙাইছে' নামৰ নাটক লিখক 'মিঃ টেকী মহ'বৌ'ৰ নামত
'উদয়' (১ম বছৰ ৪ৰ্থ সংখ্যা ১৯৪৭ চন) নামৰ আলোচনীত প্ৰকাশ
হৈছিল।

— ৩০৩ —

“আজিটলৈ ইমানতে”

ভূমিকা

ভগৱৎ সিং—পঞ্জাবী মানুহ।

নিত্যানন্দ —ডেকা লৰা (প্ৰায় কুৰি বছৰ বয়স)

বাণেশ্বৰ —চেঙেলীয়া ডেকা (প্ৰায় চৈধ্য বছৰ বয়স)

বুঢ়া —বাণেশ্বৰ আৰু নিত্যানন্দৰ ককাদেউতাক (বয়সত বুঢ়া)

১ম দৃশ্য

(হোটেলৰ এটা কোঠা আধুনিক ধৰণেৰে সজোৱা আছে। এদাতিয়ে
টেলিফোন। মিঃ ভগৱৎ সিঙে মাজে মাজে হোটেলৰ চাকৰে
আনি দিয়া চাহ চিগাৰেট আদি খাই খুব ভেম কৰি ভবা-গুণা
কৰি আছে আৰু মাজে সময়ে কিবা-কিবি লিখিছে।)

ভগৱৎ সিং — you boy!

চাকৰ—হজুৰ।

ভগৱৎ—বেণ্ড পাৰ্টি মিলেগা?

চাকৰ—অ! বাজানা? বাজনাৱালা?

ভগৱৎ—হাঁ! হাঁ! মিলেগাতো আভি হিয়া লে আও।

চাকৰ—বহুত আচ্চা হজুৰ। (চাকৰৰ প্ৰস্থান)।

(ভগৱৎ সিঙে আকৌ কিবা ভাবিছে আৰু বহীত লিখি গৈছে।

এবাৰ উঠি গৈ টেলিফোনটো কাণত দি কয় — “0046 ;
আকৌ কাণ পাতি শুনি উত্তৰ দিয়ে — “you are D. C ?

Good morning, sir, I am Bhagavat Sing — the man who met you yesterday morning in connection with seeking permission for performance of a dancing party”

(টেলিফোন কাণত লৈ হাঁহে আৰু উত্তৰ দিয়ে) — yes, yes, so it is called “লক্ষ্মীকা বাইজী”

(আকৌ শুনি উত্তৰ দিয়ে) But, Sir, one request again — instead of one night's permission as written before, will you kindly allow two nights' permission?

(আকৌ শুনি) But tickets will be sold together.

(আকৌ শুনি) oh! ;That means we want to sell tickets on the 5th and 6th inst only for both nights' performances ; and performances will be shown on the 6th night and so on the 7th.

(আকৌ শুনি) yes, yes, I must send you a fresh application.

(আকৌ শুনি) Thank you, sir. I am just going to meet you.

(টেলিফোন থৈ চাকৰক মাতে—‘Boy!’ চাকৰ আহি উপস্থিত)
ভগৱৎ—আভি একথো মটৰ লেআও।

(চাকৰ বাহুগৈ)

[এনেতে টেলিফোনৰ Ring শুনি ভগৱৎ সিঙে আকৌ কাণ পাতি কব ধৰে]

ভগৱৎ—Haloo ! Haloo !

(কাণ পাতি) Oh, Chairman, Gauhati Municipality ?

(অলপ বৈ কাণ পাতি) yes, yes; two nights' performances sought instead of one night's.

(অলপ বৈ) yes, so it is. I am just now going to have a personal talk with the D.C. to this effect.

(আকৌ কাণ পাতি) All right sir, all right; you know better; I am a foreigner only.

(আকৌ কাণ দি) Thank you; certainly that must be done; many thanks.

(বাস্তাত মটৰৰ হৰ্ণ শুনা গল, ভগৱৎ সিং সেইফালে গল।
হাতত সৰু বেগ্ এটাত কাগজ-পত্ৰ আদি লৈ যায়)।

২য় দৃশ্য (গুৱাহাটী চহৰৰ বাস্তা)

(এটা বেণ্ড পাৰ্টিয়ে বেণ্ড বজাই বজাই বাস্তাইদি যাব ধৰিছে আৰু বাস্তাত যাকে লগ পাইছে তাকে hand bill দি গৈছে। ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে hand billৰ বাবে কঢ়া-আজোৰা লগাইছে। এজন বুঢ়া মানুহেও এখন পাইছে, কিন্তু মাতিব পৰা নাই। বেণ্ড পাৰ্টি আঁতৰি গল, লাহে লাহে মাত ছুগুনা হল। লগে লগে ল'ৰা-ছোৱালীবোৰো গুচি গল; বুঢ়া আৰু নিত্যানন্দ থাকিল, হাতত hand bill লৈ অহি এজন ডেকাৰ প্ৰৱেশ)

নিত্যানন্দ—অ', তুমিও বেণ্ড পাৰ্টিৰ লগে লগে গৈছিল নহয়?
উলটিলা কিয়?

ডেকা—আমাৰ স্কাউট থিনিক হেনো গানৰ পাৰ্টিৰ মালিক জনে লগ পাব খোজে। তেওঁক সহায় লাগে হেনো।

বুঢ়া—এইটো নো কিহৰ পাৰ্টি আহিছে হেঁ? কাগজবোৰ যে বিলাই
গল ইয়াত কি লিখিছে?

ডেকা—আপুনি অতপৰেও বুজা নাই ককাদেউতা? এইটো নাছ-
গানৰ পাৰ্টি, লক্ষ্মীৰ পৰা আহিছে—‘লক্ষ্মীকা বাইজী,’।

নিত্যা—এইটো পাৰ্টি নহয়; পাৰ্টি অইন ঠাইত আছে। ইহঁতে
খবৰহে দিছে, বিজ্ঞাপন দিছে যে নাছ-গান হব। লক্ষ্মীৰ
পাৰ্টি আহি ইয়াত আছেহি আৰু সিহঁতে নাছ-গান দেখুৱাব।

বুঢ়া—ইয়াত লিখা আছে কি মাতচোন হেৰ’ নিতাই আমিও শুনো
(hand bill খন নিত্যানন্দক দিয়ে)

নিত্যা—(মাতিব ধৰে) —“লক্ষ্মীকা বাইজী—অভিনৱ নৃত্য-গীতৰ
বিৰাট আয়োজন—সকলো নতুন—সকলো মনমোহা—দৈহিক
সৌন্দৰ্য্য প্ৰতিযোগিতাত পৃথিৱীত প্ৰথম স্থান অধিকাৰ কৰা
গাভৰু গৰাকীও আমাৰ এই পাৰ্টিত দেখিবলৈ পাব—শ্ৰেষ্ঠাংশত
আছে—মিছ শকুন্তলা, মিছ লয়লা, মিছ জুলিয়েট্ আদি
খ্যাতনামা নৰ্ত্তকীসকল।”

ডেকা—আমাবেই সৌভাগ্য যে এনে বিখ্যাত নৰ্ত্তকী একোজনী
আহি আজি আমাৰ মাজত স্বয়ং সশৰীৰে উপস্থিত হৈছেহি।
বিশেষকৈ সৌন্দৰ্য্য-প্ৰতিযোগিতাত পৃথিৱীত প্ৰথম স্থান লাভ
কৰা এই পৃথিৱী-বিখ্যাত ছোৱালী জনী।

নিত্যা—এৰা, অতদিনে আমি তেওঁলোকৰ নামহে শুনিছিলো, ফটোত
হে দেখা পাইছিলো, আজি সশৰীৰে দেখা পাম, নিজ চকুৰে
চাবৰ সুযোগ মিলিছে।

ডেকা—আঃ! ই কি আমাৰ কম ভাগ্য!

বুঢ়া—কাগজখনত আৰু কিবা-কিবি লিখা আছে হবলা? বৰ

দীঘল দেখিছো।

নিত্যা—ওঁ; আৰু আছে।

বুঢ়া—কি আছে, মাতি যোৱা চোন।

নিত্যা—আৰু লিখিছে—

“মাত্ৰ দুনিশাৰ বাবে— টিকটৰ হাৰ—

১ম শ্ৰেণী—বিশ টকা

২য় ” পোন্ধৰ টকা

৩য় ” দহ টকা

বুঢ়া—আও! টিকটৰ হাৰনো ক’ববাত কুৰি টকা, পোন্ধৰ টকা, দহ
টকা হব পাৰেনে? নাভূত নাশ্ৰুত কথা বুপাই।

নিত্যা—পাৰ্টিটো জানো কমটো ককাদেউতা। এনে পাৰ্টিওতো
আমাৰ মাজত নাভূত, নাশ্ৰুত। এনে পৃথিৱীৰ বিখ্যাত
নাছগানৰ পাৰ্টি আমাৰ ইয়ালৈ আগেয়ে কাহানিও
অহাওতো নাছিল।

বুঢ়া—খালে, খালে, খালে!! এই বিদেশীবোৰে এই দৰেই নানা
ভূ দেখুৱাই দেখুৱাই আমাৰ দেশ খন লুটি পুটি তেনেই
খালে।

নিত্যা—আৰু শেষত কি লিখিছে শুনক—

“আমাৰ উদ্দেশ্য এখন সৰ্বভাৰতীয় বিশ্ববিদ্যালয় স্থাপন,
কণা, কলা, বোবাৰ বাবে এখন সুকীয়া বিশ্ববিদ্যালয় স্থাপন;
পাশ্চাত্য আদৰ্শত নতুন শিক্ষা পদ্ধতিৰ ব্যাপক আয়োজন—
বিৰাট আৰ্টনি—এই অনুষ্ঠানৰ প্ৰধান পৃষ্ঠপোষক পঞ্জাবৰ
বিখ্যাত দানবীৰ লালা কেশৱ শিং, মধ্যপ্ৰদেশৰ দেশপ্ৰাণ
কৰ্মী শ্ৰীবুদ্ধিনাৰায়ণ লোহিয়া, মাদ্ৰাজ হাইকোর্টৰ ন্যায়াধীশ

শ্রীমথুৰা মোহন মেহতা আদি সৰ্বভাৰতীয় গণ্যমান্য বিশিষ্ট
লোক সকল ।”

বুঢ়া—বৰ ডাঙৰ ডাঙৰ মাছুহবোৰ গুৰিত আছে দেখা গল । উদ্দেশ্য

সঁচাকৈয়ে মহৎ যেন অনুমান হয় ।

ডেকা—অসাধাৰণ পাৰ্টি ককাদেউতা এইটো । ইহঁতৰ নাছ-গান
অতি উচ্চ থাপৰ বুলি শুনা গৈছে ।

নিত্যা—সেইটো আৰু কব লাগিছেনে ? নহলেনো গোটেই
ভাৰততে—

ডেকা—গোটেই ভাৰততে কি, গোটেই পৃথিৱীতে—

নিত্যা—ওঁ, গোটেই পৃথিৱীতে ইহঁতে এইদৰে নাম কৰি যাব
পাবে জানো ?

৩য় দৃশ্য

(নিত্যানন্দৰ শোৱাকোঠা । নিত্যানন্দ শুই আছে । বেৰৰ ঠায়ে
ঠায়ে কিছুমান hand bill মৰা আছে, ঠায়ে ঠায়ে দুই-এজনী
গাভৰু ছোৱালীৰ ফটো আঁৰি থোৱা আছে । বাণেশ্বৰ আৰু
বুঢ়াৰ প্ৰৱেশ)

বুঢ়া—নিতাই অ, অ নিতাই ; আ ! এইটো আজি সন্ধিয়াতে
শুলে দেখোন ; অ বাণেশ্বৰ ?

বাণেশ্বৰ—ককাইদেউ, ককাইদেউ, উঠা ।

বুঢ়া—দিনৰ দিনটো টলো টলো কৰি ক’তনো ঘূৰি ফুৰিছে তাৰ
‘পাত্তা’ নাই । সন্ধিয়া লগা মাত্ৰকৈ টোপনিয়াই হেঁচা মাৰি
ধৰিব তো । (ইপিনে সিপিনে চাই) বেৰবোৰতনো
কেউপিনে এইবোৰ কি ও ? বংচঙীয়া কিহৰ কাগজ এই
বোৰ ?

বাণে—‘লক্ষ্মীকা বাইজী’ ককাদেউতা, ‘লক্ষ্মীকা বাইজী’ ।

বুঢ়া—সেইটো ময়ো গম পাইছো, লক্ষ্মীৰ পৰা বাইজী আহিছে,
নাছনী আহিছে ।

বাণে—গাঁহতবেই কাগজ এইবোৰ, ককাইদেৱে বেৰত আঁৰি
দিছে । ময়ো তেতিয়া কেইখনমান লগাইছো ককাদেউতা ।

বুঢ়া—ওঁ ; লগাবিতো । কোনোবাই নাছিব, কোনোবাই গাব,
কোনোবাই চাব, কোনোবাই মোনাই মোনাই ধন ঘটিব, মাজতে
মোৰ এই ঘৰৰ বেৰবোৰৰ এই অৱস্থা ; চপৰা-চপৰে
সোঁবোৰ মাটি খহাই পেলালে ; কাগজখনে পতি গোজ,
একোডাল মাৰি মাৰি সোঁৱা বেৰবোৰত একো একোটা মষ্ট
ভোমোলা বিক্ৰা কৰিলে । ঘৰৰ ভিতৰত এই পিনেদি শঙুণ
নোসোমালেহে হৈছে এতিয়া ।

নিত্যা (সঁপোনত চিঞৰি উঠে)—বাইজী—বাইজী—লক্ষ্মী— ।

বুঢ়া—হেঃ হেঃ হেঃ কি ! কি ! কি কৰ ঐ এইটোৱে টোপনিত ।
টোপনিত বলকিছে নে সাৰ পাইছে ই ! এইখন লক্ষ্মী নহয়
অ ! অসম দেশ—গুৱাহাটী—

নিত্যা—লক্ষ্মী—লক্ষ্মী কা—বাইজী !

বুঢ়া—হাঃ হাঃ হাঃ ! টোপনিতো দেখিছে লক্ষ্মী কা বাইজী ! বাইজী !
হেঃ হেঃ নিতাই অ । নিতাই !!

বাণে—ককাইদেও !

বুঢ়া—বৰ বঢ়িয়া কথা হয়, দিঠকত বাইজী, সঁপোনক বাইজী, নগৰত
বাইজী, গাওঁ-ভূঁইত বাইজী, বাহিৰত বাইজী ভিতৰত
বাইজী—বেৰে ঘৰে কেউপিনে কেৱল বাইজী, বাইজী,
বাইজী—‘লক্ষ্মী কা বাইজী’ বাইজী ।

(বেবৰ পৰা এখন ফটো নমাই আনি) এইটো বা কিহৰ ছবি।

বাণে—এজনী ছোৱালীৰ ফটো এয়া ককাদেউতা।

বুঢ়া—এৰা, ছোৱালীৰ ফটো—!

বাণে—এনেকুৱা ফটো কেইখনমান ককাইদেৱে অথনি গাকৰ তলত থোৱাও মই দেখিছিলো। চাওঁ, ব'ব। (গাকৰ তলৰ পৰা ফটো কেইখনমান উলিয়াই আনি) এয়া চাওক।

বুঢ়া—ওঁ! বুজছো—যি সন্দেহ কৰিছিলো সেয়ে ফলিয়ালে। তেনেই গুছিল এই ল'ৰা-ছোৱালী খন। তেনেই সৰ্বনাশ হ'ল। তেনেই চেলোপু হৈ পৰিল আজি-কালিৰ এই ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ। মনৰ স্থিৰতা নাই, বুদ্ধিৰ স্থিৰতা নাই—(খঙত বৰকৈ চিঞৰি কয়)—কেৱল বান্ধবালি, কেৱল ধিতিঙালি, কেৱল দুপ্টালি, গুচিল, গুচিল, গুচিল!—তেনেই গুচিল ইহঁত, একেবাৰে 'বৰ্বাদ' হল এই ল'ৰাখন! মৰিবি, মৰিবি, নিজে মৰিবি! নিজে বসাতললৈ যাঁবি।

নিত্যা—লক্ষী—কা—বাইজী! বাইজী—বাইজী—(ঠিউ বহে)

বুঢ়া—কাক মাতিছ নিতাই?

নিত্যা—বাই—জী বাই—জী!

বুঢ়া—ওঁ—বাইজী। ওঁ।

১র্থ দৃশ্য

(থিয়েটাৰ ঘৰৰ সমুখত মানুহৰ দলদোপ। মাইক্ৰোফোনৰ যোগেদি ৰেকৰ্ডৰ গান শুনা গৈছে। টিকট বেচা থিৰীকিৰ মুখত মানুহে শাৰী পাতি থিয় হৈ টিকট কিনিব ধৰিছে। বাস্তাত মটৰগাড়ী, বিক্ৰমা আদিৰ 'হৰ্ণ' বজোৱা শুনা গৈছে।

এজন ভদ্ৰলোকৰ জেপৰ পৰা এটা জেপ লুককা চোৰে টকা উলিয়াই লৈ পলায়। কিছুপৰৰ পাছত ভদ্ৰলোকজনে টিকট কিনিবলৈ গৈ জেপত হাত দি পইচা নোহোৱা দেখি চিঞৰ মাৰি উঠে— 'পুলিছ?', 'পিক্ পকেট্' 'পিক্ পকেট্'!! পুলিছ উপস্থিত)

পুলিছ—কি হল?

ভদ্ৰলোক—pick pocket.

পুলিছ—কাৰ, আপোনাৰ?

ভদ্ৰলোক—এৰা, এয়া, নগদ পয়ত্ৰিশ টকা ৰূপ আছিল আৰু কেই-অনামান। কোন শ্যালাই কোন পলকত কেনেকৈ হাত মাৰিলে ততকৈ ধৰিব নোৱাৰিলে।

পুলিছ—আপুনি কাৰ ওপৰত সন্দেহ কৰে?

ভদ্ৰ—অতবোৰ মানুহ—কাৰ ওপৰত নো—। (অইন এজন ভদ্ৰ-লোকৰ জেপলৈ চাব ধৰোঁতেই 'কি মোক চোৰ পাইছ' বুলি টকা মাৰি পঠিয়ায়। বাষ্টাত মটৰৰ হৰ্ণ শুনা যায়— 'Accident. Accident !!'. দ্বিতীয় দৃশ্যত ওলোৱা বুঢ়া-জনৰ হাতত টোকোন লৈ লেঙেৰিয়াই লেঙেৰীয়াই প্ৰৱেশ। বাণেশ্বৰ আৰু নিত্যানন্দই তেওঁক দুয়ো দুহাতে ধৰি লৈ আহিছে। বুঢ়াৰ এখন ভৰি মটৰৰ খুন্দা খাই ভাঙিল আৰু তেওঁ তাত বিষ পোৱা যেন দেখুৱায়)।

পুলিছ—এই বুঢ়া মানুহজনৰ কি হল! ইমান কেঁকাই কেঁকাই আছে। আপোনাৰ আকৌ কি হ'ল হেৰি বুঢ়া ডাঙৰীয়া?

নিত্যা—মটৰে খুন্দিয়ালে।

পুলিছ—অ' এতিয়া যে শুনিছিলো মটৰ Accident ৰ কথা। এয়েই বোধহয়।

নিত্যা—খুন্দাত নর্দমাত বাগবি পৰিছিলগৈ, ভাগ্যে জানিবা প্ৰাণটো কোনোমতে বাচিল।

পুলিছ—বৰ বিবাইছে নহয়নে ?

বুঢ়া—ইঃ। অসহ্য। কি কৰো। কি দিওঁ।

পুলিছ—বুঢ়া ডাঙৰীয়া, আপুনি এইখিনিতে বহকচোন বাক (বুঢ়া বহে, পুলিছে জেপৰ পৰা দুখনমান কমাল উলিয়াই ভৰিখন বান্ধিব ধৰে। এনেতে নবেন বেজ নামৰ বেজ এজনে দেখা পাই বুঢ়াৰ কাষত বহে; নিত্যানন্দ গৈ টিকট কিনি-বলৈ মানুহৰ শাৰীত থিয় হয়)।

নবেন বেজ—ক'ত দুখ পালে ? তেজ বোৱা নাই ?

পুলিছ—Motor Accident.

নবেন বেজ—বান্ধটো খোলাচোন, পুলিছ, মই অকণমান জাৰি দিওঁ।
(‘ফু’ মাৰি মাৰি কিবাকিবি মন্ত্ৰ মাতি জাৰিব ধৰে। এজন ই-এ-চিয়ে টিকট কিনিব নোৱাৰি উলটি আহিল)।

ই-এ-চি—হেৰা নিত্যানন্দ, মোলৈকো টিকট এটা লোৱাহে;
এয়া পইচা—

নিত্যা—(লাইনৰ পৰা)—ব'ব, ‘চাব,’ মই অথনিৰেপৰা থিয় হৈ বৈ আছে। টিকট আজি যে ইয়াত লব পৰা হ'ব আশা নাই।

ই-এ-চি—মহা মঞ্চিল। কি কৰা যায়। আহিলোও চাম বুলি।
এতিয়া চোন—Disappointed, হৈ উলটি যাব লগীয়া হয়নে কি জানো।

এজন বেপাৰী—চাব, আপুনি নিজে আহিল ?

ই-এ-চি—চাকৰটোক পঠিয়াইছিলো; কিন্তু সি টিকেট নেপাই উলটি গুচি গল।

বেপাৰী—ই-এ-চি এজন বুলিতো অকণ খাতিৰ কৰিব লাগিছিল।

পিছে, আপুনি এতিয়া নিজে আহি লব পাৰিছেনে নাই ?

ই-এ-চি—উহ। মানুহৰ বৰ ভীৰ দেখোন।

বেপাৰী—মানুহৰ ভীৰ কমাৰ আশা নাই। মহা মঞ্চিল। যদি ইচ্ছা কৰে আপোনাক—হওঁতে—মই টিকট এটা দিব পাৰো।

ই-এ-চি—দিয়া তেনে।

বেপাৰী—মোৰ হাতত পাঁচখন first class টিকট আছে। মোৰ Family গোটেইটোৰ বাবে। তাৰে এটা—

ই-এ-চি—পিছে তোমাৰ ?

বেপাৰী—মোৰ এটা দিহা হ'ব বাক। I must help you first
(টিকট এটা উলিয়াই দিলে)

ই-এ-চি—Thank you.

বেপাৰী—প্ৰথম বাৰত ময়ো আপোনাৰ দৰে Disappointed হৈ উলটি যাব লগা হৈছিল। এজন বন্ধুৰে জানিবা দয়া কৰিলে বুলিহে।

ই-এ-চি—কেনেকৈ ?

বেপাৰী—তেওঁ কিনা টিকট পাঁচখন মোক দি দিলে। কিন্তু—
দামটোহে—ললে—কি ক'ম আৰু—প্ৰতিটো টিকটতে পাঁচ টকাৰ ওপৰ।

ই-এ-চি—অৰ্থাৎ পঁচিশ টকাকৈ ?

বেপাৰী—(হাঁহি) এৰা। উপায় নাইতো। আহিলো যেতিয়া পাঁচটা টকাৰ বাবে উভতি যামনে ?

ই-এ-চি—এৰা; নিজৰেই বেয়া লাগে। তেন্তে, ময়ো দিব লাগিল এতিয়া পঁচিশ টকা; নহয়নে ?

বেপারী—এঃ, বাক আপোনাৰতো থওকচোন এতিয়া ; পিচে পৰেও
বি হয় হব।

ই-এ-চি—নহয়, নহয় ; এয়া লোৱা (পঁচিশ টকা বেপাৰাক দিয়ে)
টকা পঁচিশ টা। বাক, টিকট পোৱা গল কোনো মতে।
এতিয়া ঘৰলৈ নোযোৱা জানো তোমালোক ?

বেপাৰী—আপুনি আগ বাঢ়ক চাব ; মোৰ লৰা-ছোৱালী মখাও
আহিছে। সিহঁত কেনি গৈছে জানো। সিহঁতক লৈছে
মই বাব পাৰিম। আক, আপুনি অকণ বব পাৰে যদি,
মোৰ মটৰখনতে বাব পাৰিলেহেঁতেন।

ই-এ-চি—Thank you ; but I can't wait. মই যাওঁ বাক,
তুমি আহি থাকা। Show কাইলৈ হব নহয়নে ?

বেপাৰী—হয়, কাইলৈ Evening সাত বজাৰ পৰা।

ই-এ-চি—বাক (ই-এ-চিৰ প্ৰস্থান)

(টিকট কিনা মানুহৰ শাবাৰ পৰা নিত্যানন্দ টিকট নেপাই
বেজাৰ মনে উলটি আহে)।

বেপাৰী—কি নিতাই, তুমি টিকট আনিলা ?

নিত্যা—বৈ বৈ আমনি লাগিল। গুচি আহিলো !

বেপাৰী—তেন্তে এতিয়া ? নাচ চোৱাৰ উপায় ?

নিত্যা—নাচ আমিতো চাব লাগিবই—যেনে তেনে মতে।

বেপাৰী—‘আমি’ মানে কোন কোন ?

নিত্যা—মই, মোৰ ভাই বাণেশ্বৰ আৰু এয়া ককাদেউতা।

বেপাৰী—এয়া তোমাৰ ককাদেউতাবেও নাচ চাওঁ বুলি আহিছিল নে ?

নিত্যা—এৰা।

বেপাৰী—হয়নেকি বুঢ়া ডাঙৰীয়া ?

বুঢ়া—(ঠাট্টা শ্ৰুত) হয়, হয়, মোৰ আক কাম-বন একো নাই !
নাচ-গান চাই মুহুৰি কৰিম কি ! হয়, হয়, ঠিক ময়ো
এই বাইজী আইদেও ইতক চাবলৈকে আহিছো হয় ; সি
যেনেকৈ কৈছে তেনেকৈয়ে পতিওৱা, উঃ ! বিষত প্ৰাণ
যায় ! ইহঁতে উলিয়ায় বাইজীৰ কথা, নাছনীৰ কথা, হেৰা
বেপাৰী দেও, মোক কিবা এটা উপায় কৰি ঘৰটো কোনো
মতে পহঁচাই দিব নোৱাৰানে হেৰা ?

বেপাৰী—মোৰ মটৰখনতে উঠি বাব পাৰিব।

বুঢ়া—উঃ ! মটৰ ! মটৰ ! মটৰেই আজি মোৰ এই অৱস্থা
কৰিলে ; মোৰ পৈত্ৰিক দেহাটো চিৰদিনলৈ ঘুনীয়া কৰি
পেলালে ; আকৌ মটৰ ! বেপাৰী দেও, মোক মটৰৰ
বাহিৰে অইন কিবা উপায়েৰে পঠোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব
নোৱাৰানে ?

বেপাৰী—(হাঁহি) মটৰে হঠাতে আপোনাক এবাৰ খুন্দিয়ালে বুলি
সদায়েই খুন্দিয়াব নে কিবা ! এদিন অকস্মাতে accident
কৰিলে বুলি সদায়েই কৰিব নে ! আশেপাশে হস্তীৰো
পাও পিছলে।

বুঢ়া—তোমালোকে যিহকে নোকোৱা তাৰ নাম শুনিলেই মোৰ
গাৰ কঁপনি উঠা হল ! উঃ—মটৰ—উঃ—উঃ !!

বেপাৰী—একো ভয় নাই ডাঙৰীয়া ; মোৰ ড্ৰাইভাৰটো বৰ ভাল,
বৰ ‘ভচিয়াৰ’ ; আজি চৌধ্য বছৰ সি ড্ৰাইভাৰ-গিৰি কৰি
মোৰ লগতে ফুৰি ফুৰিছে ; ক’তা ! কাহানিওতো একো
accident কৰাৰ কথা আমাৰ চকুত পৰা নাই। বাস্তৱত
গক-ছাগলীৰ গাতে খুন্দা এটিকে কাহানিও মৰা নাই।

মই তাক মাত দিওঁ ব'ব, আপুনি মুকলি মনেৰে যাব পাৰিব। (বেপাৰী যায়গৈ)।

বুঢ়া— হেব' নিতাই, তয়ো ওলা। বাণেশ্বৰ কেনি গল তাকো মাত।

(বেপাৰী আকৌ আহিল, ভিতৰত মটৰৰ হৰ্ণ শূনা গ'ল)

বেপাৰী—মটৰ আহিছে, ব'লক বুঢ়া ডাঙৰীয়া।

বুঢ়া— তেস্তে হেব' নিতাই, হেব' বাণেশ্বৰ; তইতি?

নিত্যা— } আমি নেযাওঁ।
বাণেশ্বৰ }

বুঢ়া— তইত হালৰ লগতেই আজি মোৰ এই অৱস্থা। মই বোলো নাই, বাপেকটোৱে নেবে। মই লগত নাহিলে লৰাহালক নপঠিয়ায়। এতিয়া বাক উপায় কি!

নিত্যা— আমিনো টিকট নোলোৱাকৈ কেনেকৈ যাওঁ। গ'ধূলি ন বজালৈকে টিকট বিক্ৰী হ'ব। আপুনি যাওক; আমি ন মান বজাত যেনে তেনে মতে ওলামগৈ। দেউতাক ক'ব, খং কৰিবলৈ হাক দিব।

বুঢ়া— বাক; তইতক বুজাবৰো তো উপায় নাই। ময়েই যাওঁ বাক (লেণ্ডেৰিয়াই যাব ওলায়)

বেপাৰী—ড্ৰাইভাৰ, এখেতক হাতত ধৰি লাহে লাহে লৈ যা, খুব সাৱধানে ড্ৰাইভ কৰিবি; আক নিজে গৈ এখেতক ঘৰত থৈহে তই উলটি আহিবি।

(বুঢ়াৰ প্ৰস্থান। আকৌ মটৰৰ হৰ্ণ শূনা যায়, মটৰ যোৱা শব্দ শূনা যায়) পিছে বোপাইত, তোমালোক হালে তো টিকট নেপালা হ'বলা?

নিত্যা— নাই; তুমি কিবা এটা বুধি কৰি নিদিলে আজি যে টিকট আমি গৈ কিনিব পাৰিম আশা নাই।

বাণেশ্বৰ—ককাইদেও, তইত কেৱল ভোজ খোৱাহে; অথনিৰে পৰা টিকট দুখন ল'ব নোৱাৰিলি। মোক পইচা দে; মই কিনোঁগৈ। মানুহক গত মাৰি ভিতৰলৈ সোমাই যাম।

বেপাৰী—কত গুণা ডাঙৰ ডাঙৰ মানুহ উলটিছে টিকট কিনিব নোৱাৰি; মই কোনো মতে বন্ধা কৰিছো বুলিহে কেইজন-মানক। এতিয়াই সেই ই-এ-চি জনলৈকে মন নকৰিলা? কেনেকৈ উলটি যাব লগীয়া হৈছিল?

বাণে— তুমি টিকট দিব পাৰা?

বেপাৰী—(ব'ব গহীনাই) ইচ্ছা—কৰিলে পাৰো। নকৰিলে নোৱাৰো।
বানে— তেস্তে, হেৰা বেপাৰী চাহাব, আমাকো দিয়া দেওহে টিকট ছুটা যেনে তেনে মতে।

নিত্যা— এৰা, দিয়ক, দিয়ক।

বেপাৰী—টিকট ছুটা তোমালোকক মই দিব পাৰো সঁচা, কিন্তু—
(বাণেশ্বৰে বেপাৰীৰ জেপত হাতদি বলেৰে টিকট আনিব খোজে)

বাণে— দিয়া, দিয়া দিয়া বেপাৰী চাহাব, আমাক টিকট দিয়া।

বেপাৰী—হেঃ! কি উধত লৰাও এইটো, মোৰ জেপকে ফালিব দেখিছো!

বাণে—ফালিমই, জৰুৰ ফালিম। এইবাৰ তোমাৰ পাইজামা ফালিম, যদিহে আমাক টিকট নিদিয়া।

বেপাৰী—(হাঁহি) এয়া লোৱা টিকট মোৰ হাতত যিকেইটা আছে, মই আমাৰ ঘৰৰ বাবে কিৰি ৰাখিছিলো সবহ দাম দি। তোমা-

লোকৰ দৰে ময়ো টিকট কিনিব নোৱাৰি সবহ দামকে দি
কেইটামান লৰালবিলৈ কিনি ৰাখিছো। তাৰেহে তোমালোকক
ছুটা দিব পাৰো, দাম বেছি পৰিব একা।

হুয়ো—কিমান? কিমান?

বেপাৰী—তোমালোকে কোন শ্ৰেণীৰ টিকট বিচাৰিছানো?

নিত্যা—দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ।

বেপাৰী—দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ টিকটৰ দাম পোন্ধৰ টকা। কিন্তু মই
কিনিছো কুৰি টকাকৈ। তোমালোকেও কুৰি টকাকৈ দিব
লাগিব।

নিত্যা—তাৰ মানে ছুটা টিকটৰ ত্ৰিশ টকাৰ ঠাইত চল্লিশ টকা;
নহয়?

বেপাৰী—হয়।

বাণে—দে দে ককাইদেও, টকা দে।

নিত্যা—দেউতাই দিছিল ত্ৰিশ টকাহে। মই জানিবা মনে মনে
আঁকো কুৰি টকামান জেপতে আনিছিলো বুলিহে, নহলে
আজিতো আমাৰ পিনে আধ্যাই পৰিছিল। বাক, হোৱাঁ
এয়া টকা বেপাৰী চাহাব, টিকট দিয়া (টকা দিয়ে আৰু
টিকট লয়)।

বেপাৰী—কিন্তু কাকো নকবা দেই, মই তোমালোকক বুলিহে
দিছো, যাকে তাকে নিদিওঁ একা। কেনোবাই কথাষাৰ
জানিব পাৰিলে মোক দিগদাৰি কৰি মাৰিব কিন্তু,
কাৰো আগত নকবা, ঘোৱাঁ, কাইলৈ গধূলি নাছ চাবলৈ
আহিবা, ৭ বজাত।

৫ম দৃশ্য (সন্ধিয়া; থিয়েটাৰ 'হল')।

(থিয়েটাৰ হল জাক্জমকৈ সজোৱা আছে। কেউপিনে বং
বিবং বিজুলী চাকি জলি আছে। মাইক্ৰোফোনৰ যোগেদি গীত
বাদ্য, আদি শুনা গৈছে। 'হল'ৰ মাজৰ পৰা মাজে মাজে
চাপৰি, কিবীলি আদি শুনা গৈছে)।

এপিনৰ পৰা Radio ৰ বাতৰি শুনা যায়—

"All india Radio —Shillong, Gauhati :

এতিয়া স্থানীয় বাতৰি শুনিবলৈ পাব। আজি হুদিনে গুৱাহাটী
চহৰত মানুহৰ মুখে মুখে কেৱল একেটা কথা। 'লক্ষ্মীকা বাইজী'।
এই উদ্দেশ্যে নগৰবাসীৰ মাজত বৰ উলহ-মালহ দেখা গৈছে।
অইন কি দূৰদূৰণিৰ পৰাও বহুত মানুহ আহি ইয়াত গোট খাইছে।
বহুত মানুহে টিকট নেপাই বেজাৰ মনেৰে ঘৰলৈ উলটিব লগীয়া
হৈছে। আজি সন্ধিয়া ৬ বজাৰ পৰা নাছ-গান আৰম্ভ হোৱাৰ
কথা। পাৰ্টিৰ প্রোপ্ৰাইটৰ্ পঞ্জাব-নিবাসী বিখ্যাত শিল্পী ভগৱৎ
সিং। উদ্দেশ্য মহৎ—কণা, কলা, বোবাৰ বাবে স্কুলীয়া বিশ্ব-
বিদ্যালয় স্থাপন।"

[ছুটা বজাৰ ঘণ্টা পৰিল। ঘণ্টা পৰাৰ লগে লগে 'হল'ৰ 'লাইট'
নুমাল। কিছু পৰ থকাৰ পাছত দৰ্শক উত্ৰাৱল হৈ পৰিল। "Hurry
up please"—"Time over" এনেবোৰ কথা কৈ তেওঁলোকে চিঞৰ-
বাখৰ লগাবলৈ ধৰিলে, চাপৰি মাৰিব ধৰিলে। কিন্তু Stage ত একো
উমঘাম নাই। অলপ সময়ৰ পাছত Stage ৰ ভিতৰত পোহৰ পৰিল।
এখন পৰ্দাত ডাঙৰ ডাঙৰ কৈ লিখি থোৱা আখৰ কেইটামান
দৰ্শকৰ সমুখত ওলাই পৰিল—"আজিলৈ ইমানতে"। দৰ্শকৰ মাজত
হাইউকমি লাগিল—"লক্ষ্মীকা বাইজী" ক'ত! "Proprietor কেনি"!

কিছুমান মানুহ বলিয়াব দবে ঠেজৰ ভিতৰলৈ সোমাই গল আৰু
কব ধৰিলে—“ক’তা, ইয়াততো কোনো নাই”! ফাকীবাজ! বদ-
নাইছ! ঠগ! প্রৱঞ্চক! দূৰত বেল গাড়ী যোৱাৰ শব্দ আৰু উকি
শুনা যায়। সকলো আচৰিত।]

(যৱনিকা)

[শেষ]